

BUDUNBİLİM
TERİMLERİ
SÖZLÜĞÜ

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

Prof. Dr. SEDAT VEYİS ÖRNEK

BUDUNBİLİM
TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 388

TERİMLER ÜZERİNE

Atatürk devriminin "Türkçe" konusundaki tutumunu şöylece özetleyebiliriz: "Türkçeyi çağdaş sanat, bilim ve tekniğin, kısacası çağdaş uygarlığın bütün gereklerini karşılayacak bir dil durumuna getirmek."

Türk Dil Kurumu 1932 yılında kurulduğu zaman, yapılacak dil çalışmaları, şu iki ana madde içinde saptanmıştı:

1. Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini ortaya çıkarmak;
2. Türk dilini, dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe ulaştırmak.

Bu maddelerden birincisini gerçekleştirmek için, eski kültür hazinelerimizi araştırmak, yayımlamak; ikincisini gerçekleştirmek için de, bir yandan yüzyıllar boyunca dilimize girmiş olan yabancı sözcüklerin, terimlerin yerine Türkçelerini koymak, öte yandan da Batı uygarlığının etki alanına girmemizle dilimize sızmaya başlayan yenilerine engel olmak, böylece, dilimizi kendi olanakları içerisinde geliştirmek gerekiyordu. Bu yabancı sözcüklerin çoğunluğu çeşitli bilim dalları ya da mesleklerle ilgili terimlerdi. Türk Dil Kurumunun kuruluşunda, bu terimler işi, çetin bir sorun halinde duruyordu. Yıllar yılı yapılan çalışmalar verimsiz kalmadı. Dil işinin olumlu bir sonuca bağlanmasını isteyen aydınlar, bu alanda yapılan çalışmalarda Kurum'u yalnız bırakmadılar.

İlk evrede, yalnızca terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmak yoluna gidiliyordu. Yapılacak işler çok, eldeki olanaklar az olduğu için, bunlar terim sözlükleri olarak verilemiyordu. İkinci evrede ise, bir yandan yeni karşılıklar aranırken, bir yandan da her konuda uzmanlık sözlükleri hazırlanmasına girişildi.

Bugüne değin, Türk Dil Kurumunun çeşitli kuruluşlar, kurumlar, fakülteler ve kişilerle yaptığı çalışmaların ancak küçük bir bölümü yayımlanabilmiştir. Bu çalışmalar, her konuda eser veren yazar ve aydınlarda dil bilincinin yerleşmesine yardım ederken, okul sıralarındaki gençleri de bu Türkçe sözlere alıştırmış, giderek onlarda dil sevgisinin kökleşmesini sağlamıştır.

Gerek Türkçe-Osmanlıca ve Batı dilleriyle ilgili olarak kılavuz niteliğinde hazırlanan terim listelerinde, gerekse çeşitli konularda hazırlanan sözlüklerde, elden geldiği ölçüde her terimi Türkçe bir sözcükle karşılamak yoluna gidilmiştir. Türkçe karşılık bulunmadığı durumlarda, Batı dillerinden aktarılan terimlerde, bir birlik sağlanmasına çalışılmıştır. Yabancı bir terim alınırken, Batı dillerinde de olduğu gibi, Yunanca ve Latince asıllarına gidilerek, bunlar, Türkçenin ses yapısına uydurulmuştur. Yalnız, daha önce başka Batı dillerinden Türkçeye girmiş ve yeni bir karşılık bulunamayan terimler, eskiden olduğu gibi bırakılmışlardır.

Gerek Kurum'da hazırlanan, gerekse Kurum'ca uzmanlara hazırlattırılan terim sözlüklerinin, çeşitli yarkurullardan geçirilerek hem dil bakımından, hem ilgili oldukları bilim bakımından yanlışsız olmalarına çalışılmıştır. Ortaya konan terimler öneri niteliğindedir, kesinlik anlamı taşımamaktadır. İleride, bunlardan daha uygunlarının bulunacağını gözden ırak tutmamaktayız. Önerilen terimler, uzun süreli uygulama sonucu kesin biçimlerini alacaklardır.

Dilimizin, kendi benliğine kavuşarak gelişmeğe başladığı ve güçlü bir uygarlık dili olmağa yöneldiği bugünlerde, çalışmalarımızın yararlı olacağı kanısındayız.

TDK

Ö N S Ö Z

Sözlük'te genel budunbilimi (etnoloji) bütünleyen başlıca konuların terimlerine yer verilmiş; terimlerin tanımları, onları oluşturan ana öğelere açıklık verilerek yapılmaya çalışılmış; bu arada, tanımları daha da açıklığa kavuşturacağı sanılan kimi belirgin örnekler tanım içinde gösterilmiştir.

İnsanbilim, toplumbilim, halkbilim gibi budunbilime birinci dereceden yardımcı olan komşu bilim dallarındaki kimi ortak terimlere de sözlükte yer verilmiş, ancak bunların seçimlerinde ve tanımlanmalarında budunbilimselliğe öncelik tanınmıştır. Yerli dillerinden gelen ve terim niteliği kazanan sözcükler (örneğin tabu, orenda, manitu, ikat vb.) oldukları gibi alınmış, bunlara Türkçe karşılıklar aranmamıştır. Sözlük'te Türk budunbilimini ilgilendiren terimlere çok az yer verilmiştir; nedeni, Türk budunbiliminin terimlerini kapsayacak bir sözlük hazırlamanın ayrı bir çalışma konusu olması, bunun da şimdilik uzun ve yoğun bir çalışmayı gerektirmesidir.

Sözlük'ün hazırlanmasında W. Hirschenberg'in *Wörterbuch der Völkerkunde*'si temel kaynak alınmış; W. Nölle'nin *Lexikon der Völkerkunde*'si, Ch. Winick'in *Dictionary of Anthropology*'si, A. Hultkranz'ın *General Ethnological Concepts*'i ile S. V. Örnek'in *Etnoloji Sözlüğü* başta olmak üzere kaynakçada gösterilen öteki yapıtlardan yararlanılmıştır.

Bilindiği gibi budunbilim, insanbilim içinde yer alan bir araştırma ve öğretim alanıdır. Elinizdeki sözlüğün eksiklerinin giderilmesi, sınırlarının saptanması ve bütünlenmesi için, insanbilimin öteki dallarının da terim sözlüklerinin hazırlanması gereklidir.

S. V. ÖRNEK

BUDUNBİLİM
TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

A

- 1 – **açıklayıcı efsaneler** [Alm. *Ätiologische Mythen*] [İng. *etiological myths*]: Evrenin, tanrıların, insanların, hayvanların, bitkilerin oluşumunu ve türlü olayların, kurumların, törelerin kökenlerini açıklayan; "niçin" ve "neden" sorularını yanıtlamaya çalışan efsaneler.
- 2 – **ad** [Alm. *Name*] [Fr. *nom*] [İng. *name*] [es. t. *isim*]: İnsanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten simge.
- 3 – **adak** [Alm. *Gelübde, Gelöbnis*] [Fr. *vœu*] [İng. *vow*] [es. t. *nezir*]: Sayrılıktan sağalma, çocuk sahibi olma, evlenme, zor bir durumdan kurtulma vb. amaçlara yönelik isteklerin yerine getirilmesi için yüce varlıklara, ermişlere, tapınaklara, yatırlara, ziyaretlere adanan oruç, kurban, yiyecek, eşya vb.
- 4 – **âdet** bkz. **alışkı**.
- 5 – **ağaca tapınma** [Alm. *Baumkult*] [Fr. *culte d'arbre*] [İng. *tree cult*] [es. t. *ağaç kültü*]: Ruhların, cinlerin, doğmamış çocukların ağaçlarda eğleştikleri tasarıma dayalı olarak ulu, yaşlı ve garip biçimli ağaçları kutsal sayma; ağaçlarla insanlar arasındaki yazgı bağına inanma. a. bkz. **yaşam ağacı, dünya ağacı**.
- 6 – **ağaç yaşlama** [Alm. *Dendrochronologie*] [Fr. *dendrochronologie*] [İng. *dendrochronology, tree-ring dating*] [es. t. *dendrokronoloji*]: Ağaçların gövdelerindeki halkalardan giderek yaşlarını saptama yöntemi.
- 7 – **aile** [Alm. *Familie*] [Fr. *famille*] [İng. *family*]: Erkeğin ve kadının çocuklarıyla oluşturdukları, iş bölümüne dayalı, küçük (çekirdek) ve büyük ya da dar ve geniş aile gibi tipleri olan toplumsal ve ekonomik temel birlik. a. bkz. **büyük aile, küçük aile**.
- 8 – **ak büyü** [Alm. *weisse Magie*] [Fr. *magie blanche*] [İng. *white magic*] [es. t. *beyaz maji*]: Sayrılık, yaralama, ölüm, kaza vb. doğal yıkımları önlemeyi amaçlayan, uygulama bakımından bireyin ve toplumun iyiliğine yönelen büyü türü.
- 9 – **Akdeniz ırkı** [Alm. *Mediterranische Rasse*] [Fr. *race méditerranéenne*] [İng. *Mediterranean race*]: Beyaz ırka giren; çok geniş bir alanı kapsa-

[10-19] akraba evliliği

yan, ama tipik olanları İber yarımadasında, Batı Akdeniz adalarıyla Güney Fransa ve İtalya'da, Güneydoğu Balkanlarda görülen; koyu kahverengi, yatık-dalgali saç, koyu kahverengi göz, esmer deri, kısa boy, narin yapı, uzun kafa, ince ve uzun yüz, dolgun dudak ve ince burun gibi özelliklerle ıralanan ırk.

- 10 – akraba evliliği [Alm. *Verwandtenheirat*] [Fr. *mariage entre parents*] [İng. *kin marriage*]: Türü evlilik bağlarıyla akraba olan kimselerin, özellikle yeğenlerin birbirleriyle kurdukları evlilik. bkz. **çapraz yeğen evliliği**, **koşut yeğen evliliği**.
- 11 – akraba yamyamlığı [Alm. *Endokannibalismus*] [Fr. *endocannibalisme*] [İng. *endocannibalism*] [es. t. *endokanibalizm*]: Bir kişide var olduğuna inanılan birtakım gizemsel yetenek ve güçlerin onun etini yiyenlere de geçeceği inancına dayalı olarak ölen akrabaların, yakınların ve kabile üyelerinin akrabalar, dostlar ve aynı kabile üyelerince yemesi.
- 12 – alan araştırması [Alm. *Feldforschung*] [Fr. *recherche sur place*] [İng. *field work*] [es. t. *saha araştırması*]: Soru kâğıtları, karşılıklı görüşme, kılavuz kullanma gibi araştırma tekniklerinden de yararlanarak olguları dizgesel bir biçimde yerinde gözleme ve saptama.
- 13 – albanizm bkz. **çaparcılık**.
- 14 – alışık [Alm. *Brauch*] [Fr. *coutume*] [İng. *custom*] [es. t. *âdet*]: Bir toplumun yapmaya ve uymaya alışageldiği ve toplum tarafından yapılması gerekli görünen davranış kalıbı.
- 15 – alkım [Alm. *Regenbogen*] [Fr. *arc-en-ciel*] [İng. *rainbow*] [es. t. *alaimisema*]: İlkel efsanelerde, halk inanışlarında ve masallarda türlü durumlar için önbelirti olarak yorumlanan göksel olay.
- 16 – Alpli ırk [Alm. *Alpine Rasse*] [Fr. *race Alpine*] [İng. *Alpine race*]: Beyaz ırka giren; yatık, kahverengi saç, kahverengi göz, esmere yakın deri, kısa kafa, geniş ve yuvarlak yüz, küçük, ince burun ve kısa boy gibi özelliklerle belirlenen, Fransa'nın ortasını, İsviçre'yi, Kuzey İtalya'yı, Güney Almanya'yı, Bohemya ve Macaristan'ı içine alan ırk.
- 17 – altkültür [Alm. *Sub-kultur*] [Fr., İng. *sub-culture*]: Bir toplumun kültürel yapısına yeterince uyum sağlayamayan kültür.
- 18 – amerind [İng. *American Indians*]: Amerika kıtasıyla bu kıtaya bağlı adalarda yaşayan yerlilerin topuna birden verilen ad (Bu terim, İngilizce, *American Indians*'in (=Amerika yerlileri) kısaltılmış biçimidir).
- 19 – amitalokal bkz. **halayerli**.

- 20 – **anaerki** [Alm. *Mutterschaft, Matriarchat*] [Fr. *matriarcat*] [İng. *matriarchate*] [es. t. *maderşahilik*]: Yetkenin, akrabalığın, evliliğin kadın (ana) soy çizgisine göre sıkı bir biçimde düzenlenmesi (Bu terim bugün artık budunbilimde kullanılmamaktadır).
- 21 – **anaerki aile** [Alm. *matriarchale Familie*] [Fr. *famille matriarcale*] [İng. *matriarchal family*] [es. t. *maderşahî aile*]: Yetkenin anada toplandığı aile.
- 22 – **ana türesi** [Alm. *Mutterrecht*] [Fr. *droit maternel*] [İng. *mother right*] [es. t. *ana hukuku*]: Soy çizgisinin, kalıtın, babalık görevinin ana soyuna göre hesaplandığı ve kadına büyük ayrıcalıkların tanındığı bir zamanların toplum düzeni.
- 23 – **anayanlı** [Alm. *mutterliche Linie, Matrilineal*] [Fr. *matrilinéaire*] [İng. *matrilinieal*]: Kalıt ilişkilerinde, akrabalık kuruluşlarında, çiftlerin evlendikten sonra nerede oturacakları konusunda, soyun hesaplanmasında anadan yanallığı önde tutan ve toplumsal yapıyı buna göre düzenleyen.
- 24 – **anayerli** [Alm. *matrilokal*] [Fr., İng. *matrilocal*]: Evlendikten sonra, kadının ailesinin bulunduğu yere yerleşen (aile).
- 25 – **anıttaş** [Alm., İng. *Megalith*] [Fr. *mégolith*] [es. t. *megalit*]: Ataların ve toplum içinde önemli yeri olan kimselerin adlarına ve anılarına dikilen büyük taş.
- 26 – **animalizm** bkz. **hayvan kutsama**.
- 27 – **animatizm** bkz. **canlandırıcılık**.
- 28 – **anne-çocuk yontusu** [Alm. *Mutter-Kindfigure*] [Fr. *figure mère-enfant*] [İng. *mother-child figure*] [es. t. *anne-çocuk heykeli*]: En çok Afrika yerli sanatında görülen ve çocuğu anne kucağında ya da dizinde, omzunda, sırtında canlandıran küçük yontu.
- 29 – **antropoloji** bkz. **insanbilim**.
- 30 – **antropomorfizm** bkz. **insanbiçimcilik**.
- 31 – **aplikasyon** bkz. **yama işleme**.
- 32 – **arınma** [Alm. *Reinigung*] [Fr., İng. *purification*] [es. t. *saflaşma*]: Tabuları çiğneme, dinsel buyruklara aykırı davranma sonucu tinsel kirlenmeden arınmak için belirli işlemleri ve kuralları (örneğin yıkanma, ateş üstünden atlama, oruç tutma, bir süre yalnız başına yaşama vb.) yerine getirerek hem kendi, hem de üyesi bulunduğu topluluğun gözünde arınma.

[33-42] ariki yontusu

- 33 – **ariki yontusu**: Paskalya adasında bulunan, boyları yediyle yirmi metre arasında değişen, koyu gri renkteki volkanik taşlardan yontulma, ciddi ve karanlık yüzü anıtsal baş yontusu.
- 34 – **ataerkil aile** [Alm. *vaterschaftliche Familie*] [Fr. *famille patriarcale*] [İng. *patriarchal family*] [es. t. *pederşahi aile*]: Yetkenin ve erkin babada toplandığı büyük aile.
- 35 – **atalara tapınma** [Alm. *Ahnenkult*] [Fr. *culte des ancêtres*] [İng. *ancestor cult*] [es. t. *atalar ibadeti, manizm*]: Özellikle tarımla uğraşan ilkel topluluklarda ataların yardımlarını sağlama ve anılarını tazeleme amacıyla onlara yemekler, meyveler, içkiler sunma; kurbanlar kesme; yontularını, maskelerini yapma; adlarına ve anılarına büyük taşlar dikme; dinsel törenler düzenleme çevresinde toplanan işlemlerin tümü.
- 36 – **ata yontusu** [Alm. *Ahnenfigur*] [Fr. *statuette d'ancêtre*] [İng. *ancestral statue*] [es. t. *ata heykeli*]: Ataların anılarını canlı tutmak amacıyla yapılan, atalara ve ölümlere tapınmada kullanılan, bu nedenle kutsal sayılan, ağaçtan, taştan, topraktan ve madenden yapılmış yontu.
- 37 – **av büyüü** [Alm. *Jagdzauber*] [Fr. *magie de chasse*] [İng. *hunting magic*]: Av öncesi birtakım kuralları, kaçınmaları gerektiren ve avlanacak hayvanları büyüsel işlemlerle daha önceden etkilemeyi amaçlayan büyü türü.
- 38 – **avcılık** [Alm. *Jägertum*] [Fr. *chasse*] [İng. *hunting*]: Genellikle toplayıcılıkla birlikte yapılan, ama toplayıcılıktan daha ileri bir tekniğe dayanan; ok, mızrak, çengel, topuz, balta, ağ, zıpkın, olta, sapan, tuzak gibi av araçlarıyla türlü zehirleri; at, köpek, atmaca, şahin gibi hayvan ve kuşları gerektiren, insanlığın en eski besin elde etme yolu. a. bkz. **toplayıcılık**.
- 39 – **avcı ve toplayıcılar** [Alm. *Jäger und Sammler*] [Fr. *chasseurs et collecteurs*] [İng. *hunters and gatherers*]: Geçimlerini avcılık ve toplayıcılıktan sağlayan topluluklar. a. bkz. **avcılık, toplayıcılık**.
- 40 – **avunkulat** bkz. **dayıyerki**.
- 41 – **avunkulokal** bkz. **dayıyerli**.
- 42 – **ayıya tapınma** [Alm. *Bärenkult*] [Fr. *culte d'ours*] [İng. *bear cult*] [es. t. *ayı kültü*]: En çok Kuzey Asya'da, Kuzey Amerika'da ve Amur bölgesindeki Gilyaklarda görülmüş olan; ayının benliğinde kutsal bir yaratığın varlığını tasarımlama sonucu ayının avlanması, bakımı, beslenmesi, bir konuk gibi ağırlanması; ondan özür dilenerek ayinsel bir törenle öldürülmesi; etinin, kemiklerinin, postunun büyüsel amaçlarla kullanılması gibi işlemlerin tümü.

B

- 43 - **babaerki** [Alm. *Vaterherrschaft, Patriarchat*] [Fr. *patriarcat*] [İng. *patriarchate*] [es. t. *pederşahilik*]: Yetkenin, akrabalığın, evliliğin erkek (baba) soyu çizgisine göre sıkı bir biçimde düzenlenmesi (Bu terim bugün artık budunbilimde kullanılmamaktadır).
- 44 - **babaerki aile** [Alm. *patriarchale Familie*] [Fr. *famille patriarcale*] [İng. *patriarchal family*] [es. t. *pederşahi aile*]: Yetkenin babada toplandığı aile.
- 45 - **baba türesi** [Alm. *Vaterrecht*] [Fr. *droit paternel*] [İng. *father right*] [es. t. *baba hukuku*]: Soy çizgisinin, kalıtın, babalık görevinin baba soyuna göre hesaplandığı ve erkeğe büyük ayrıcalıkların tanındığı toplum düzeni.
- 46 - **babayanlı** [Alm. *väterliche Linie, patrilineal*] [Fr. *patrilinéaire*] [İng. *patrilineal*] [es. t. *baba hatlı*]: Kalıt ilişkilerinde, akrabalık kuruluşlarında, çiftlerin evlendikten sonra nerede oturacakları konusunda, soyun hesaplanmasında babadan yanlığı önde tutan ve toplumsal yapıyı buna göre düzenleyen.
- 47 - **babayerli** [Alm. *patrilokal*] [Fr., İng. *patrilocal*]: Evlendikten sonra, erkeğin ailesinin bulunduğu yere yerleşen (aile).
- 48 - **bacı kardeş evliliği** [Alm. *Geschwesterheirat*] [Fr. *mariage consanguin*] [İng. *brother sister marriage*]: Soylu olduğuna inanılan prens ya da kral kanının arılığını korumak amacıyla bacı kardeşin birbiriyle evliliği.
- 49 - **bağdaşık toplum** [Alm. *homogene Gesellschaft*] [Fr. *société homogène*] [İng. *homogeneous society*] [es. t. *mütecanis cemiyet*]: Aynı tipte olan, aynı gelenekten, aynı kökten gelen ve aralarında çok az toplumsal ayırım bulunan insanların oluşturdukları toplum.
- 50 - **bağlama büyüü** [Alm. *Bindezauber*] [İng. *binding spell*]: Kişinin asal davranışlarını kısıtlamayı, eylemlerini yok etmeyi, biyolojik ve fizyolojik gereksinmelerini engellemeyi amaçlayan büyü türü.
- 51 - **balçısı**: Kazak ve Kırgızlarda şamanlara verilen ad. a. bkz. **kam, şamanlık**.

[52-62] baldızla evlenme

- 52 - baldızla evlenme [Alm., Fr. *Sororat*] [İng. *sororate*]: Erkeğin, karısı sağken ya da öldükten sonra, karısının kız kardeşiyle evlenmesi.
- 53 - balsa: Güney Amerika'nın yüksek yerlerinde ve kıyılarında yaşayan yerlilerin bir zamanlar hasır demetlerinden yaptıkları sala benzer taşıt aracı.
- 54 - Bantu alt-ırkı: Doğu ve Güney Afrika'da görülen; Sudan alt-ırkına girenlerden daha açık deri rengi, ortayı aşan boy ve Avrupalıları andıran ince yüz çizgileri gibi özelliklerle ıralanan ve zenci ırkına giren alt ırk. a. blz. Nilot alt-ırkı, Sudan alt-ırkı.
- 55 - barış ağızlığı [Alm. *Friedenspfeife*] [Fr. *Chalumet*] [İng. *peace pipe*] [es. t. *sulh ağızlığı*]: Bayram, tören ve konukluk sırasında başkanların içtiği, barışı ve dostluğu simgeleyen; Kuzey Amerika yerlilerinin, ucunda lülesi bulunan süslü uzun ağızlığı.
- 56 - baş bağlama [Alm. *Kopfbinden*] [Fr. *bander la tête*] [İng. *head binding*]: Baş ve alnı, yas, din adamlığı, şeflik belirtisi olarak bez, örtü, kumaş parçası, yaprak, ot ile sarma.
- 57 - başlık [Alm. *Broutpreis*] [Fr. *prix d'achat de la femme*] [İng. *brid price*]: Hem kızın ailesinden ayrılmasıyla yitirilen işgücünü karşılamak, hem de kadının durumunu ve evliliğin sürüp gitmesini güven altına almak gibi ikili bir işlevi amaçlayan, erkeğin evlenmek için kızın ailesine verdiği para, hayvan ya da özdeksel değeri olan nesnelere.
- 58 - başyüzme [Alm. *Skalpierung*] [Fr. *scalpe*] [İng. *scalping*]: Utku belirtisi olarak, öldürülen düşmanın başının derisini yüzme.
- 59 - batık: Ak kumaş üzerine çizilen bezeğin boyanacak bölümlerinin boş bırakılması, boyanmayacak bölümlerininse eritilmiş balmumuyla kapatılmasıyla Cava'da, Hindistan'da, Malezya'da uygulanan basma ve ipekli kumaşları boyama tekniği. a. blz. ikat.
- 60 - benzetmeli büyü [Alm. *Nachahmungsmagie*] [Fr. *magie imitative*] [İng. *imitative magic*] [es. t. *taklit büyü*]: Bir olayın, bir insanın, bir hayvanın, bir durumun, bir işlemin vb. simgesel ya da gerçek benzetimini yaparak aslını etkileme amacını güden büyü türü.
- 61 - beşik kertmesi [Alm. *Kinderverlöbnis*] [Fr. *mariage d'enfants*] [İng. *child marriage*]: İki aile arasındaki dostluğu ve sıkı ilişkiyi daha da pekiştirmek amacıyla, ailelerden birinin çok küçük yaştaki kızını ya da oğlunu ötekinin çocuğuyla ilerde evlendirmek üzere sözle bağlama ya da nişanlama.
- 62 - betimsel budunbilim [Alm. *beschreibende Völkerkunde, Ethnographie*] [Fr. *ethnographie*] [İng. *ethnography*] [es. t. *tasviri etnoloji, etnografya*]:

- Türlü halkların özdeksel ve tinsel kültür öğelerini, kurumlarını dizgeli bir biçimde betimleyen budunbilim dalı.
- 63 – **beyaz ırk** [Alm. *Europaide, weisse Rasse*] [Fr. *race blanche*] [İng. *white race*]: Büyük çoğunluğu Avrupa'da bulunan; açık renk deri, bukleli ya da açık renk saç ve bir bölümü açık renk göz gibi başlıca özelliklerle ıralanan üç büyük ana ırktan biri. a. bkz. **Akdeniz ırkı, Alpli ırk, Dinarik ırk, Doğu-Avrupa ırkı.**
- 64 – **biçim ölçütü** [Alm. *Form oder Qualitätskriterium*] [Fr. *criterium de la forme*] [İng. *quality-criterium*] [es. t. *şekil kıstası*]: F. Ratzel'in (1844-1904), birbirlerinden uzak bölgelerde ya da kıtalarda bulunan özdeksel kültür öğeleri arasındaki ırsal biçim benzerliklerini saptamak amacıyla kullandığı ölçüt.
- 65 – **bireysel totemcilik** [Alm. *Individualtotemismus*] [Fr. *totémisme individuel*] [İng. *individual totemism*] [es. t. *fert totemizmi*]: Bir kişiyle bir hayvan ya da bitki arasındaki gizemsel, büyüsel bağ; karşılıklı gözetme ve dostluk tasarımına dayanan yazgı birliği inancı; bu tasarım ve inanç çevresinde toplanan görevler, kaçınmalar, işlemler. a. bkz. **öteki ben.**
- 66 – **birlikduygu büyü** [Alm. *sympatische Magie*] [Fr. *magie sympathique*] [İng. *sympathetic magic*] [es. t. *sempatik maji*]: Birbirleriyle ilintili olan nesnelerin özdeksel ilinti ve bağlantı ortadan kalksa bile yine de birbirlerini etkileyecekleri ilkesine dayanan büyü türü. a. bkz. **benzetmeli büyü, dokunum büyü.**
- 67 – **birlikte yaşayış** [Alm., Fr. *Symbiose*] [İng. *Symbiosis*] [es. t. *simbioz*]: Değişik ekonomik yapıda iki topluluğun karşılıklı çıkarlarından dolayı bir arada yaşamaya yönelişleri; bunun doğal sonucu olarak topluluklardan birinin duruma göre ötekini egemenliğine girmesi, uydusu olması (Budunbilimde bu durumun belli örneği zencilerle pigmeler arasında görülür).
- 68 – **biyolojik antropoloji** bkz. **fiziksel insanbilim.**
- 69 – **bizon kültürü**: Bir zamanlar göçebe preri yerlilerinin (Kuzey Amerika'da) ekonomik, toplumsal ve dinsel yaşamlarında büyük önem taşıyan Amerikan mandasının (Bison americanus) çevresinde oluşturdukları kültür.
- 70 – **boşınanç** [Alm. *Aberglaube*] [Fr., İng. *superstition*] [es. t. *batıl itikat*]: Korku, umarsızlık, çağırışım gibi ruhsal nedenlerle beliren; geleceği bilmek isteğiyle kimi rastlantısal benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün önbelirtileri olarak değerlendiren; bilimin ve geçerli bir dinin kabul edilmediği doğaüstü güçlerin varlığını tasarımıyan, kuşaktan kuşağa geçen yanlış inanmalar.

[71-78] bölgesel budunbilim

- 71 - bölgesel budunbilim [Alm. *regionale Ethnologie, Volkskunde*] [Fr. *ethnologie régionale*] [İng. *regional ethnology*]: Uygur bir halkın, bir ulusun ya da bunların bir bölümünün yaşamını, kültürünü inceleyen bilim dalı (Bu terim Avrupa'da folklor (= halkbilim) teriminin yerini almak eğilimini göstermektedir).
- 72 - budunbilim [Alm. *Völkerkunde, Ethnologie*] [Fr. *ethnologie*] [İng. *ethnology*] [es. t. *etnoloji*]: Özellikle ilkel diye nitelenen budunların, ama son otuz kırkı yıldan beri ilkel diyemeyeceğimiz toplumların özdeksel ve tinsel kültür öğelerini dizgeli bir biçimde açıklayan; türlü kültürler arasında karşılaştırmalar yapan, insanlığın kültür tarihini açıklamaya çalışan, kültürel göçleri ve kültürün genel gelişme yasalarını araştıran bilim.
- 73 - budunbilim atlasları [Alm. *völkerkundliche Atlanten*] [Fr. *atlas d'ethnologie*] [İng. *atlases of ethnology*] [es. t. *etnoloji atlasları*]: Yeryüzünün türlü bölgelerindeki göçleri; bu göçlere bağlı olarak yer değiştiren kültür öğelerini; kültürel öğelerin koşutluklarını ya da herhangi bir kültürü oluşturan öğelerin, kurumların, karmaşaların dağılımını saptamak amacıyla düzenlenen atlaslar, haritalar.
- 74 - budunbilimci [Alm. *Völkerkundler, Ethnolog*] [Fr. *ethnologue*] [İng. *ethnologist*] [es. t. *etnolog*]: İlkel olarak nitelenen budunların kültürlerini araştıran ve inceleyen uzman kişi, bu alanda öğretim yapan üniversite üyesi.
- 75 - budunsal birlik [Alm. *ethnische Einheit*] [Fr. *union ethnique*] [İng. *ethnic society*] [es. t. *etnik birlik*]: Aynı dili konuşan ve aynı kültürü taşıyan insan topluluğu.
- 76 - bütünleşme [Alm. *Vervollständigung, Integration*] [Fr. *intégration*] [İng. *integration*] [es. t. *entegrasyon*]: Kültür değerlerinin, budunsal azınlıkların, toplumsal öbeklerin bir bütüne alınışı, bir bütüne dönüşmesi.
- 77 - büyü [Alm. *Zauber, Magie*] [Fr. *magie*] [İng. *magic*] [es. t. *sihir*]: Birtakım doğüstü güçler, gizemsel sözler, kutsal sayılan nesnelere aracılığıyla insanları, doğayı, doğa yasalarını etkilemek, istenilen şeyleri elde etmek için büyücülerce belirli kurallara ve tekniklere uygun bir biçimde uygulanan verimsiz, boş eylem ve işlemler. a. bkz. ak büyü, av büyü, benzetmeli büyü, birlikduygu büyü, edilgen büyü, etken büyü, kara büyü.
- 78 - büyük aile [Alm. *grosse Familie*] [Fr. *famille large*] [İng. *extended family*]: Büyükbaba ve büyük anne ile evli oğullarının, bunların karılarının ve çocuklarının birlikte oluşturdukları, aynı zamanda geniş aile diye de adlandırılan toplumsal ve ekonomik birlik.

C

- 79 – **cancılık** [Alm. *Animismus*] [Fr. *animisme*] [İng. *animism*] [es. t. *animizm*]: E. B. Tylor'un (1832–1917), dinin gelişimini açıklamaya yönelik kuramında birinci basamak olan ve yalnızca insanların değil, bitkilerin, nesnelere ve doğal belirtilerin de canları olduğu tasarımılanan dinsel dünya görüşü (Bu görüş bugün artık budunbilimde geçerli sayılmamaktadır). a. bkz. **cancılık öncesi**.
- 80 – **cancılık öncesi** [Alm. *Preanimismus*] [Fr. *préanimisme*] [İng. *preanimism*] [es. t. *preanimizm*]: Kimi bilimlere göre, dinin gelişiminde, cancılık tasarımıdan önce gelen evre. a. bkz. **cancılık**.
- 81 – **canlandırmacılık** [Alm. *animatismus*] [Fr. *animatisme*] [İng. *animatism*] [es. t. *animatizm*]: E. B. Tylor'un (1832–1917), dinin kökenini açıkladığı cancılık kuramının ikinci aşaması olan ve kişinin, tıpkı çocuk gibi, çevresini ve doğayı dolduran nesnelere canlıymışçasına algıladığını ileri süren görüş.
- 82 – **cinsel iş bölümü** bkz. **iş bölümü**.
- 83 – **cinsel örge köreltme** [Alm., Fr., İng. *Infibulation*] [es. t. *hadım etme*]: Cinsel birleşmeyi önlemek için kadın ve erkek cinsel organlarını bu işi göremez duruma sokma kılıfı.
- 84 – **cinsel şenlik** [Alm., Fr. *Orgie*] [İng. *orgy*] [es. t. *orji*]: Ürünü bollaştırma amacıyla düzenlenen törenlerde ve ürün alma sırasında yasakların ortadan kalkarak ortaklaşa cinsel birleşmelere dek varan taşkın eğlence; bir tür fuhuş.
- 85 – **cins totemciliği** [Alm. *Geschlechtstotemismus*] [Fr. *totémisme de sexe*] [İng. *sex totemism*]: Bir klanın ya da yerel bir öbeğin erkeklerinin ayrı, kadınlarının ayrı bir toteme bağlanması.

Ç

- 86 – **çaparçılık** [Alm. *Albenismus*] [Fr. *albinisme*] [İng. *albinism*] [es. t. *albinizm*]: Cilde renk veren madde eksikliği nedeniyle beyaz saçlı, beyaz kaşlı, beyaz kirpikli ve kırmızı gözlü olan kimselerin uğur ya da uğursuzluk getireceğine; bilinmeyenden, gelecekten haber vereceğine; gömülerin yerlerini bulacağına dayalı inanç.
- 87 – **çapraz yeğen evliliği** [Alm. *kreuz Vettern-Baseneheirat*] [Fr. *mariage entre cousins croisés*] [İng. *cross-cousin marriage*]: Hala kızıyla dayı oğlunun ya da hala oğluyula dayı kızının birbirleriyle evlenmesi a. bkz. **koşut yeğen evliliği**.
- 88 – **çekirdek aile** bkz. **küçük aile**.
- 89 – **çevrebilim** [Alm. *Ökologie*] [Fr. *ecologie*] [İng. *ecology*] [es. t. *ekoloji*]: Canlıların yaşadıkları çevreyle olan karşılıklı ilişkilerini inceleyen bilim.
- 90 – **çevre kuramı** [Alm. *Milieutheorie*] [Fr. *théorie du milieu*] [İng. *environment theory*] [es. t. *muhit nazariyesi*]: Bir halkın ya da bir toplumun kültürünü etkileyen etmenlerin başına coğrafyayı ve iklimi alan kuram.
- 91 – **çiftçilik** [Alm. *Ackerbau*] [Fr. *agriculture*] [İng. *farming*]: Toplayıcılık ve avcılıktan geliştiği sanılan, genellikle hayvancılıkla birlikte yapılan ekonomi biçimi.
- 92 – **çobanlık** [Alm. *Hirtentum*] [Fr. *élevage*] [İng. *pastoralism*]: Genellikle çiftçilikle birlikte yapılan, hayvan beslemeye dayanan ve sınırlı bir toprak üzerinde göçü gerektiren ekonomi biçimi.
- 93 – **çokeş evlilik** [Alm. *Vielehe, Polygamie*] [Fr. *polygamie*] [İng. *polygamy*] [es. t. *poligami*]: Bir erkeğin birden çok kadınla ya da bir kadının birden çok erkekle kurduğu evlilik. a. bkz. **çok erkekle evlilik, çok kadınla evlilik**.
- 94 – **çokkarınlılık** [Alm. *Vielweiberei, Polygynie*] [Fr. *polygynie*] [İng. *polygyny*] [es. t. *taaddüd-i zevcat*]: Bir erkeğin sadece cinsel etmenle değil, aynı zamanda iş gücünü artırmak, topluluk içinde değerini yükseltmek, çokça çocuk sahibi olmak amacıyla birden çok kadınla kurduğu evlilik.

- 95 - **çokkocalılık** [Alm. *Vielmännerei, Polyandrie*] [Fr. *Polyandrie*] [İng. *polyandry*] [es. t. *poliandri*]: Kadın azlığı ve yoksulluk nedeniyle bir kadının iki üç kardeşle sürekli yaşaması ve ekonomik birlik kurmasıyla oluşan evlilik.
- 96 - **çoktanrıcılık** [Alm. *Polytheismus*] [Fr. *polythéisme*] [İng. *polytheism*] [es. t. *kesreti ilâh, politeizm*]: Türlü biçimlerde tasarımılanan ve türlü işlevleri olan birden çok tanrıya inanma; bu inanma çevresinde toplanan kutsal törenler, tapınmalar ve işlemler.
- 97 - **çözme büyüsü** [Alm. *Lösezauber*] [Fr. *dénouement magic*] [İng. *unbinding spell*]: Büyüsel yolla bağlandığına inanılan kimseyi kilitli, kapalı nesnelere açma ve örgüleri, düğümleri çözme gibi bağlama işleminin tersini yaparak kurtarmayı amaçlayan büyü türü.
- 98 - **çurunga**: Avustralya yerlilerinin erginleme törenlerinde, dinsel bayramlarda kullandıkları sert ağaçtan ya da taştan yapılmış, düz ve uzun, üzeri efsane atalarının ve doğaüstü yaratıkların güçlerini simgeleyen geometrik bezemelerle bezenmiş kutsal araçlarına verdikleri ad.

D

- 99 – **dans** [Alm. *Tanz*] [Fr. *danse*] [İng. *dance*]: Kişinin, tinsel durumunu birtakım gövdesel devinimlerle açığa vurması.
- 100 – **dar aile** bkz. **küçük aile**.
- 101 – **Darwincilik** [Alm. *Darwinismus*] [Fr. *Darwinisme*] [İng. *Darwinism*] [es. t. *Darveniye, darvinizm*]: Türlerin ancak değişmeler sonucu oluştuğunu ileri süren İngiliz bilim adamı Ch. Darwin'in (1809–1882) öğretisi.
- 102 – **dayerki** [Alm. *Onkelherrschaft, Avunculat*] [Fr. *avunculat*] [İng. *avunculate*] [es. t. *avunkulat*]: Ana türesi temeline göre düzenlenmiş çoğu toplumlarda çocuğun bakımını, geleneksel eğitimini dayının üzerine alması; başka bir söyleyişle dayının baba yerine geçmesi.
- 103 – **dayıyerli** [Alm. *avunkulokal*] [Fr., İng. *avunculocal*]: Evlendikten sonra, erkeğin dayısının yanına yerleşen (aile).
- 104 – **demir** [Alm. *Eisen*] [Fr. *fer*] [İng. *iron*]: Sağlık, dayanıklılık gibi özelliklerinden dolayı çoğu halk inanmalarında ve büyüsel işlemlerde kullanılan maden.
- 105 – **demografi** bkz. **nüfusbilgisi**.
- 106 – **dendrokronoloji** bkz. **ağaç yaşlama**.
- 107 – **deri kayak** [Alm. *Fellboot*] [Fr. *canot en cuir*] [İng. *skin canoe*]: Kutup bölgesinde kullanılan, ağaçtan ve balina kemiğinden üzerine fok balığı derisi geçirilerek yapılan kayak. a. bkz. **kayak, umiak**.
- 108 – **devşirmecilik** bkz. **topluyıcılık**.
- 109 – **dışevlilik** [Alm. *Aussenheirat, Exogamie*] [Fr. *exogamie*] [İng. *exogamy*] [es. t. *ekzogami*]: Daha çok totem inancındaki klanlarda görülen ve evlenecek kimsenin, eşini, üyesi bulunduğu klanın dışından seçmesi kuralına dayalı evlilik
- 110 – **diakronik yöntem** bkz. **tarihsel yöntem**.

- 111 - difüzyon bkz. yayılma.
- 112 - difüzyonizm bkz. yayılmacılık.
- 113 - **Dinarik ırk** [Alm. *dinarische Rasse*] [Fr. *race dinarique*] [İng. *Dinaric race*]: Beyaz ırka giren, koyu kahverengi yatık saç, koyu kahverengi göz, uzun ve ince boy, kısa kafa, uzun yüz, yüksek çene, büyük, kartal burun gibi özelliklerle ıralanan ve Batı Balkan dağlarında yoğunluk kazanan ırk.
- 114 - **din budunbilimi** [Alm. *Religionsethnologie*] [Fr. *ethnologie religieuse*] [İng. *religious ethnology*] [es. t. *din etnolojisi*]: İlkelerin inançlarını, yüce varlıklarını, doğaüstü güçlerini, efsanelere dayalı dünya görüşlerini, büyülerini, dinsel kişilerini, kutsal törenlerini, tapınaklarını vb. inceleyen ve genel budunbilim içinde yer alan araştırma alanı.
- 115 - **diptarih** [Alm. *Vorgeschichte*] [Fr. *préhistoire*] [İng. *prehistory*] [es. t. *prehistorya*]: 1. Yazılı belgelerin ortaya çıkmasından önceki insanlığın tarihi. 2. Kazılar sonucu elde edilen bulguları değerlendirerek bu tarihi aydınlatmaya yönelik bilim.
- 116 - **diş biçimi değiştirimi** [Alm. *Zahndeformation*] [Fr. *déformation dentaire*] [İng. *tooth deformation*] [es. t. *diş deformasyonu*]: Dişleri sivirtmek, kırmak, madenlerle kaplamak ve boyamak yoluyla onların doğal biçimini bozma, değiştirme işlemi.
- 117 - **doğaya bağlı halklar bkz. ilkel halklar.**
- 118 - **Doğu-Avrupa ırkı** [Alm. *Osteuropoid*] [Fr. *race Ouest-Européenne*] [İng. *East-European race*]: Beyaz ırka giren, Kuzey ve Orta Polonya ile Rusya'da yaygın bulunan; sarı, küllengi yatık ve yumuşak saç, gri-mavi göz, açık renk deri, orta boy, kısa kafa, geniş, kemikli yüz, kısa, iç bükey burun gibi özelliklerle ıralanan ırk.
- 119 - **Doğu Baltık ırkı bkz. Doğu Avrupa ırkı.**
- 120 - **Dolmen bkz. taşgömüt.**
- 121 - **dövmecilik** [Alm. *Tautauierung*] [Fr. *tatouage*] [İng. *tattooing*] [es. t. *tatuaj*]: Dinsel, büyüsel amaçlarla ya da güzellik için deriyi sivri uçlu el araçlarıyla yırtarak ya da keserek buralara ot köklerinden ve istenilde edilen boyalar sürerek bezeme.
- 122 - **dua** [Alm. *Gebet*] [Fr. *prière*] [İng. *prayer*]: Tek kişinin ya da din adamlarınca yönetilen tapınmaya, kutsamaya ve dinsel törene katılan kişilerin; yüce varlıkların, doğaüstü güçlerin yardım ve acımalarını sağlamları, onları yumuşatmaları için seslenişleri, yakarıları.

[123-126] **dul kadın**

- 123 – **dul kadın** [Alm. *Witwe*] [Fr. *veuve*] [İng. *widow*]: Kocasını ölüm yoluyla yitiren, bundan dolayı toplumun bu durumda koymuş olduğu kuralları, kaçınmaları uygulamak zorunda olan kadın.
- 124 – **Duk-Duk birliği** [Alm. *Dukdukbund*] [Fr. *société Douk-Douk*] [İng. *Duk-Duk society*]: Yeni Britanya, Yeni İrlanda ve Gazelle yarımadasındaki ergin erkeklerin kurdukları, başlangıçta toplumsal düzeni korumaya yönelikken, giderek bu niteliğini yitirip yıldırıcı ve üyelerine özdeksel yarar sağlayıcı bir ıraya bürünen gizli birlik.
- 125 – **düğüm atma** [Alm. *Knoten*] [Fr. *nouer*] [İng. *knottting*]: Büyücülükte kişiyi eyleminden alıkoymak, bağlamak amacıyla üzerine dualar ve büyüsel sözler okunan ip, sicim, urgan, saç gibi nesnelere düğümlenme.
- 126 – **dünya ağacı** [Alm. *Weltbaum*] [Fr. *arbre du mond*] [İng. *tree of world*]: İnsanın ve evrenin sürekli olarak yenilenmesiyle ölümsüzlük tasarımına bağlı olan; yeryüzüyle gökyüzü arasında merdiven gibi kullanılan; kökleri yeraltına uzanan, dallarında çocuk ruhlarının eğleştiklerine inanılan efsane ağacı. a. bkz. **yaşam ağacı**.

E

- 127 - ebekuşağı bkz. alkım.
- 128 - edilgen büyü [Alm. *passive Magie*] [Fr. *magie passive*] [İng. *passive magic*] [es. t. *pasif maji*]: Zararlı dış etkileri uzaklaştırmaya, bu zararlardan kaçınmaya ve bunlara karşı savunmaya yönelen büyü türü.
- 129 - efsane [Alm., Fr. *Mythe*] [İng. *myth*]: Tanrıların, insanların, kahramanların ve evrenin yaratılışının yanı sıra ilk günâhı, ilk ölümü, tufanı, tanrıların insanları nasıl cezalandırdıklarını, ikinci planda ise avcılığın ve hayvancılığın başlangıcını, bitkilerden nasıl yararlandığını, ateşin ilk kez elde edilmesini, cinsel hayatın başlangıcını; ilk ailenin, törelerin ve toplumsal kurumların ortaya çıkışını konu edinen; bunları destansı ve şiirli bir dille anlatan, çoğu zaman kutsal sayılan öyküler.
- 130 - efsanebilim [Alm., Fr. *Mythologie*] [İng. *mythology*] [es. t. *mitoloji*]: Efsanelerin tümünü içine alan ve onları dizgesel bir biçimde inceleyen bilim dalı.
- 131 - eğitim [Alm. *Erziehung*] [Fr. *éducation*] [İng. *education*]: İlkelerde çocukların ilerde yapacakları işleri, görevleri, davranış biçimleriyle ilgili olarak onların erginlik çağına girinceye dek aileleri, akrabaları ve toplumun yaşlı üyelerince geleneklere uygun biçimde eğitilmeleri, yetiştirilmeleri.
- 132 - ekonomi biçimleri bkz. avcılık, toplayıcılık, çiftçilik, çobanlık.
- 133 - ekzogami bkz. dıştan evlenme.
- 134 - eleğimsağma bkz. alkım.
- 135 - elima: Kongo'daki Mongo ve Kunduların yeteneği, beceriyi ve çocuk yapmayı etkilediğine inandıkları gizemsel gücün adı.
- 136 - endogami bkz. içten evlenme.
- 137 - erginleme törenleri [Alm. *Reifezeremonien*] [Fr. *rites de puberté*] [İng. *rites of puberty*] [es. t. *erginleme seremonileri*]: Ergin yaşa giren çocukları toplumun gerçek üyesi yapmak için, onları dinsel ve dünyasal bilgilerle eğitime sırasında düzenlenen törenler.

[138-147] **ergoloji**

- 138 – **ergoloji** [Alm., Fr. *Ergologie*] [İng. *ergology*]: Özdeksel kültür ürünlerini, yapımındaki teknik değişimleri içine alan bilgi, beceri.
- 139 – **erkekler birliği** [Alm. *Männerbund*] [Fr. *société des hommes*] [İng. *society of men*]: Anaerkil toplum düzenine karşı çıkmak için bir topluluğun yetişkin erkeklerinin toplumsal ve kuttörenselle amaçlarla oluşturdukları birlik.
- 140 – **erkekler evi** [Alm. *Männerhaus*] [Fr. *maison des hommes*] [İng. *house of men*]: Özellikle Okyanusya adalarındaki yerliler arasında yaygın bulunan, içlerinde türlü toplumsal, kutsal ve dinsel toplantılar yapılan, yetişkin erkeklerin dışında, kadınlara ve çocuklara yasak olan ev.
- 141 – **erkek lohusalığı** [Alm. *Männerkindbett*] [Fr., İng. *couvade*] [es. t. *kuvad*]: Çocuğa ve anneye sataşacak olan kötü ruhları, cinleri yanıltma ve çocukla baba arasındaki ilişkiyi pekiştirme amacıyla kocanın, doğum öncesi, doğum sırası ya da doğum sonrası çocuğu doğuran kendisiymiş gibi davranması, lohusanın yerini alması.
- 142 – **esrime** [Alm. *Ekstase*] [Fr. *extase*] [İng. *ecstasy*] [es. t. *vecde gelme*]: Dinsel, büyüsel ve gizemsel uğraşı alanlarındaki din adamlarının, büyücülerin, dervişlerin, özellikle şamanların tanrılarla, doğaüstü güçlerle, kutsal nesnelere özdeşleşmek; sayrıları sağaltmak, büyü yapmak, geleceği okumak vb. için gövdesel devinimlerden, kutsal sözlerden, oruçlardan, müzikten ya da uyuşturucu bitki ve ilaçlardan yararlanmak yoluyla içine düştükleri geçici ruhsal durum.
- 143 – **eşcinsel ilişki** [Alm. *Homosexualität, Päderastie*] [Fr. *homosexualité*] [İng. *homosexuality*] [es. t. *homoseksüellik*]: İlkellerdeki "erkekler birliği ve gizli dernek" üyeleriyle şamanlar arasında rastlanılan, salt cinsel sapma açısından ele alınması doğru olmayan, özellikle şamanlarda işin içine kuttörenselle etmenlerin de karıştığı, erkekler arasındaki cinsel ilişki.
- 144 – **eşzamansal yöntem** [Alm. *synchronische Methode*] [Fr. *méthode synchronique*] [İng. *synchronic method*] [es. t. *senkronik metot*]: Belirli bir zaman içinde olguları bütünüyle ele alan yaklaşım yolu.
- 145 – **etken büyü** [Alm. *aktive Magie*] [Fr. *magie active*] [İng. *active magic*] [es. t. *aktif maji*]: Doğa olaylarını etkileyerek buyruğu altına almaya yönelen ve saldırgan bir özellik taşıyan büyü türü.
- 146 – **etnoğrafya** bkz. **betimselle budunbilim**.
- 147 – **etnoloji** bkz. **budunbilim**.

- 148 – etnosantrizm bkz. halkbencilik.
- 149 – evlât edinme [Alm., Fr., İng. *Adoption*]: Bir kimseye, öz çocuğuna verdiği hakkı verme, onun bakımını ve yetiştirilmesini üstüne alma.
- 150 – evrendoğum [Alm. *Kosmogonie*] [Fr. *cosmogonie*] [İng. *cosmogony*] [es. t. *kıyâniyat, kozmogoni*]: Budunbilimsel anlamda, evrenin doğuşunu, var oluşunu, yaratılışını, gelişimini ilkel efsanelere dayalı olarak açıklama.
- 151 – evrimcilik [Alm. *Evolutionismus*] [Fr. *évolutionnisme*] [İng. *evolutionism*] [es. t. *tekâmüliye*]: Kültür tarihi araştırmalarına doğabilimlerine özgü görüş ve yöntemleri uygulayarak kültürlerin ve kültür öğelerinin gelişme basamaklarını ortaya koymaya çalışan akım; bu akım doğrutusuna yönelen araştırmacıların oluşturdukları okul.

F

- 152 – fallüs kültü bkz. kamışa tapınma.
- 153 – fetişizm bkz. tapıncakçılık.
- 154 – fiziki antropoloji bkz. fiziksel insanbilim.
- 155 – fiziksel insanbilim [Alm. *physische Anthropologie*] [Fr. *anthropologie physique*] [İng. *physical anthropology*] [es. t. fiziki antropoloji]: Kalıtımı, ırkları ve insan kökeninin tarihini inceleyen ve araştıran insanbilimsel dal.
- 156 – folklor bkz. halkbilim.
- 157 – fonksiyonalizm bkz. görevselcilik.
- 158 – fratri [Alm., Fr. *Phratrie*] [İng. *Phratry*]: Kapalı bir yerleşim alanındaki klanların birleşerek oluşturdukları toplumsal birlik; jens ile tribü arasındaki aracı halka.
- 159 – fuhuş bkz. cinsel şenlik.
- 160 – fücür bkz. yakınlararası cinsel ilişki.
- 161 – fücür yasağı bkz. yakınlararası cinsel ilişki yasağı.

G

- 162 – **geçici siyasal örgüt:** Avcı ve toplayıcı topluluklarda başına buyruk yerel öbeklerin geçici süreler için oluşturdukları siyasal örgüt.
- 163 – **geçici tabu:** Kabile başkanları, din adamları ya da büyüçülerce bir kimsenin, bir bitkinin ya da bir hayvanın geçici bir süreyle başkalarına yasaklanması.
- 164 – **geçiş kuttörenleri** [Alm. *Übergangsriten*] [Fr. *rites de passage*] [İng. *rites of passage*] [es. t. *geçiş ritleri*]: İnsan yaşamının doğum, erginlik, evlenme, ölüm gibi önemli geçiş dönemleri sırasında yapılan dinsel, büyüsel ve törensel işlemler.
- 165 – **gelenek** [Alm. *Überlieferung, Tradition*] [Fr., İng. *tradition*]: Sözlü ve yazılı olmak üzere iki bölüme ayrılan ve bir toplumda kuşaktan kuşağa geçen kültür kalıtları, alışkanlıklar, bilgiler, töreler, davranışlar.
- 166 – **geleneksel toplum** [Alm. *traditionale Gesellschaft*] [Fr. *société traditionnelle*] [İng. *traditional society*] [es. t. *geleneksel cemiyet*]: Geniş anlamıyla insan ilişkilerinde geleneklerin egemen olduğu, çoğunluğunun okuma yazma bilmediği ve nüfusun büyük bölümünün köylerde toplandığı toplum.
- 167 – **geniş aile** bkz. **büyük aile.**
- 168 – **giyim** [Alm. *Kleidung*] [Fr. *habillement*] [İng. *clothing*]: Soğuktan ve kötü havalardan korunma, süslenme, büyüsel inançlar ve utanma duygusu gibi nedenlerle ilkelerin gövdelerinin kimi yerlerini örten hayvan derisi, kumaş, ot, hayvan tüyleri vb.
- 169 – **gizli dernek** [Alm. *Geheimbund*] [Fr. *société secrète*] [İng. *secret society*] [es. t. *gizli cemiyet*]: Yetişkin erkeklerin bir bölümünün bir araya gelerek toplumsal ve dinsel toplantıları yönetmek için kurdukları dernek.
- 170 – **gotul:** Murya'lı (Hindistan'daki budunsal gruplardan biri) genç kızların ve erkeklerin topluma uyabilmek için gerekli olan her türlü şeyi öğrendikleri ve uyguladıkları toplantı evleri.

göçebelik [171-180]

- 171 – göçebelik [Alm. *Nomadismus*] [Fr. *nomadisme*] [İng. *nomadism*]: Çobanlığa, avcılığa ve toplayıcılığa dayanan ekonomik yaşamın gerektirdiği gezgincilik. a. bkz. **yarı göçebelik**.
- 172 – **görenek** [Alm. *Brauch, Gewohnheit*] [Fr. *usage, routine*] [İng. *usage*]: Bir şeyi görülegeldiği gibi yapma alışkanlığı.
- 173 – **gövde boyama** [Alm. *Körperbemalung*] [Fr. *peindre le corps*] [İng. *body painting*]: Temelinde dinsel ve büyüsel öğeler yatan ve yas, savaş, bayram, erginleme ve geçiş törenleri sırasında her renge başka bir anlam vererek gövdeyi boyama.
- 174 – **gövde sakatlama** [Alm. *Körperverstümmelung*] [Fr., İng. *mutilation*] [es. t. *mütilyasyon*]: Büyüsel ve dinsel etkilerle ya da güzellik amacıyla gövdenin türlü örgenlerinin doğal biçimini değiştirme, bozma, sakatlama işlemi; kulak memelerini, burun kanatlarını, dudakları ve çeneyi delme; parmakları, elleri, ayakları sakatlama, kütleştirme; dövme yaptırma, yaralar açtırma; kafatasının, dişlerin biçimini bozma. a. bkz. **diş biçimi değiştirimi, dövmecilik, süslenme, yarayla bezenim**.
- 175 – **göç kuramı** [Alm. *Migrationstheorie*] [Fr. *théorie de l'émigration*] [İng. *migration theory*] [es. t. *migrasyon teorisi*]: Herhangi bir yerde yaratılan kültür öğesinin ya da öğelerinin göç aracılığıyla başka bir yere gitmiş olduğunu ileri süren kuram.
- 176 – **gökkuşağı** bkz. **alkım**.
- 177 – **görevselcilik** [Alm. *Funktionalismus*] [Fr. *fonctionnalisme*] [İng. *functionalism*] [es. t. *fonksiyonalizm*]: Yaşayan kültürlerin türlü kurumları arasındaki dinamik, görevsel ilişkileri; bir kültür öğesinin yaratılış nedenini, bunun tüm kültür içindeki görevini araştıran ve aydınlatmaya çalışan görüş; bu görüş çevresinde toplanan kimselerin oluşturdukları okul.
- 178 – **göz** [Alm. *Auge*] [Fr. *oeil*] [İng. *eye*]: Belirli insanların ya da hayvanların içindeki etkili, çarpıcı, hatta öldürücü olduğuna inanılan gücü ya da akımı dışı vurmasına aracı olan örgen.
- 179 – **göz boncuğu**: İnsanı nazardan, kötü gözden korduğuna inanılan ve bu amaçla daha çok çocukların omuzbaşlarına ve gömleklerinin yakalarına dikilen camdan yapılmış, göz biçimindeki boncuk. a. bkz. **nazar**.
- 180 – **güççülük** [Alm. *Dynamismus*] [Fr. *dynamisme*] [İng. *dynamism*] [es. t. *dinamizm*]: İlkelerde değişik yerel adlar altında görülen ve doğada var

olduğu sanılan, etkisi özellikle belirli nesnelere, hayvanlarda ve insanlarda daha belirgin olan etkin yaşam gücü tasarımı ve inancı. a. bkz. **elima, mana, manitu, megbe, orenda, vakonda.**

- 181 – **güneş dansı** [Alm. *Sonnen tanz*] [Fr. *danse du soleil*] [İng. *sun dance*]: Kuzey Amerika yerlilerinin yaz ortasında kutladıkları dinsel bayramları sırasında, kutsal güneş direği çevresinde yaptıkları dans.
- 182 – **Habeş ırkı** [Alm. *Äthiopicid*] [Fr. *race Ethiopienne*] [İng. *Ethiopian race*]: Afrika'nın doğu bölgesinde, özellikle Habeşistan ovası ve Somali yarımadasında görülen; kırmızı-kahverenginden kara-kahverengine kadar değişen koyuluktaki deri, dar kalça, geniş omuz, ince beden, uzun kol, uzun bacak, az kıllı beden, ince dudak, uzun kafa, orta boy gibi özelliklerle ıralanan; kara ırka giren, ama karalarla beyazlar arasında, ikisi ortası bir özellik taşıyan ırk.

H

- 183 – **hadım etme** bkz. **cinsel örger köreltme**.
- 184 – **halayerli** [Alm. *amitaloka*] [Fr., İng. *amitalocal*]: Evlendikten sonra, erkeğin halasının yanına yerleşen (aile).
- 185 – **halk** [Alm. *Volk*] [Fr. *peuple*] [İng. *people*]: Belli bir ülkede yaşayan, kan birliği taşıyan, aynı dili konuşan, benzer yaşama alışkanlıklarını sürdüren, ortak bir tarihi olan insanların oluşturdukları büyük birlik (Halk terimi aynı zamanda; birbirlerinden dil ve köken bakımından ayrı olan, ama ortak bir devlet yönetimiyle birleşmiş bulunan ahali için de kullanılır. Daha geniş anlamda, bir ulusun belli bir çevresi içinde yaşayan bölümü de bu terimle karşılanır: Anadolu halkı gibi).
- 186 – **halkbencilik** [Alm. *Ethnozentrismus*] [Fr. *ethnocentrisme*] [İng. *ethnocentrism*] [es. t. *etnosantrizm*]: Kimi halkların kendilerini "insan", başka halkları da "barbar" olarak nitelermeleri; değişik kültürlerle bağlı toplumların kendi kültürlerinden olmayanlara karşı takındıkları üstünlük tavrı.
- 187 – **halkbilim** [Alm. *Volkskunde*] [Fr., İng. *folklore*] [es. t. *halkıyyat, folklor*]: Belli bir ülkede yaşayan halkın kültür ürünlerini; geleneklerini, törelerini, inanışlarını, müziğini, oyunlarını, masallarını, efsanelerini, türkülerini, geleneksel tiyatrosunu, halk hekimliğini, konut yapımını, araç-gereçlerini vb. inceleyen bilim. a. bkz. **bölgesel budunbilim**.
- 188 – **halk sağaltıcılığı** [Alm. *Volksmedizin*] [İng. *folk medicine*] [es. t. *halk tababeti, halk hekimliği*]: Halkın, sayrılıkların nedenleri, belirtileri, süreleri konusundaki görüş ve inanışlarıyla sayrılıkları geçirmek ve onları sağaltmak için kullandıkları yöresel ilaçların, büyüsel ve geleneksel işlemlerin, uygulamaların tümü.
- 189 – **halk yaşamını araştırma** bkz. **bölgesel budunbilim**.
- 190 – **Hamatsa**: Kuzey Amerika'nın kuzeybatı kıyılarında yaşayan Kwakwaka'waka'nın gizli birliğinin adı.

- 191 – **hayvan kutsama** [Alm. *Animalismus*] [Fr. *animalisme*] [İng. *animalism*] [es. t. *animalizm*]: Avcı kültürlerde ve avcılıkta görülen, avcıyla hayvan arasındaki büyüsel, gizemsel ve dinsel sıkı ilişki; bu ilişki çevresinde toplanan büyüsel ve dinsel işlemler.
- 192 – **Heidelberg insanı** [Alm. *Heidelbergmensch*] [Fr. *homme de Heidelberg*] [İng. *Heidelberg man*]: Alt çene kemiği, 1907 yılında Heidelberg yakınında bulunan, yaklaşık olarak 300.000 yıl önce yaşamış olan insan.
- 193 – **heterizm** bkz. **özgür cinsel ilişki kuramı**.
- 194 – **Hoizan ırkı** [Alm. *Khoisanische Rasse*] [Fr. *race khoisan*] [İng. *Khoisan race*]: Güneydoğu Afrika'da görülen; kısa boy, ufak baş, kubbeli alın, yassı yüz, geniş burun, çıkık elmacık kemikleri, Moğol çekiğini andıran Hotanto çekiği, dışa dönük olmayan etli dudaklar, sarıdan bakır sarısına kadar değişen deri rengi, yapağı saç, kılsız beden, çok gelişmiş steatopiji gibi özelliklerle ıralanan ırk. a. bkz. **Moğol çekiği, steatopiji**.
- 195 – **homojen toplum** bkz. **bağdaşık toplum**.
- 196 – **homo sapiens** [Alm. *Homosapiens*] [Fr. *homo sapiens*] [İng. *homo sapiens*]: 1778 yılında Linne'nin homo sapiens adını verdiği, bugün yer yüzünde yaşayan insan ırklarının hepsini içine alan tür.
- 197 – **Hotanto çekiği** [Alm. *Hottentottenfalte*] [es. t. *Hotanto plisi*]: Yukarı göz kapağının gözün üstüne düşüşü sonucu göz ucunun iç tarafa doğru daralması, gözün eğri ve çekik bir durum alması.
- 198 – **Hotanto önlüğü** [Alm. *Hottentottenschürze*] [Fr. *tablier d'Hotentot*] [İng. *Hottentot apron*]: Doğu ve Güney Afrika'daki zenci halklarda, Kuzey ve Güney Amerika yerlileri ile Okyanusya adalarında, ama özellikle Hotanto ve Buşmanlarda kadınların cinsel organlarının iç dudaklarını güzellik ve olgunluk belirtisi olarak yapay bir biçimde uzatmaları, genişletmeleri.
- 199 – **Hotanto plisi** bkz. **Hotanto çekiği**.
- 200 – **hubilgana**: Tibet'de yüksek bir lamanın (dinsel ve siyasal başkan) ölümünden sonra doğan çocuklar arasından geleceğin lamasını seçmek için izlenen geleneksel yolun adı.
- 201 – **hula dansı**: Bugünkü hula dansıyla yalnızca ad benzerliği olan; oyuncular gizli derneklere benzer derneklere yetiştirilen, tanrılar ve başkanlar onuruna yapılan, Havai yerlilerinin bir zamanlarki dinsel kökenli, ulusal dansları.

I

- 202 – ırk [Alm. *Rasse*] [Fr., İng. *race*]: Kalıtsal ıraları (deri, göz, saç rengi, saç biçimi, baş biçimi, boy, kan grubu vb.) bir birlik gösteren kişilerin oluşturdukları doğal topluluk. bkz. sarı ırk, beyaz ırk, kara ırk.
- 203 – ırk bilim [Alm. *Rassenkunde*] [Fr. *Raciologie*] [İng. *raciology*] [es. t. *ırkıyyat*]: İrkların birbirlerinden ayrı yanlarını, doğuşunu, tarihsel oluşumlarını, birbirleri arasındaki ilişkileri inceleyen insanbilimsel dal.
- 204 – ıslık çalma [Alm. *pfeife*] [Fr. *sifflet*] [İng. *whistling*]: Geceleyin çalındığında cinleri çağırdığına inanılan; uzaktan uzağa konuşma aracı olarak kullanılan; kızlar ve erkekler arasında arkadaşlık kurmak için yararlanılan, dudakları büzerek ya da ağıza parmak sokarak çıkartılan ince ve keskin ses.

İ

- 205 – **içevlilik** [Alm. *Binnenheirat, Endogamie*] [Fr. *endogamie*] [İng. *endogamy*] [es. t. *endogami*]: Evlenecek kimsenin, eşini, üyesi bulunduğu topluluğun içinden seçmesi kuralını temel alan evlilik düzeni.
- 206 – **idol** bkz. **put**.
- 207 – **ıglu**: Eskimoların kar ve buz katmanlarını sarmal biçimde, ustaca bir teknikle üst üste yerleştirerek yaptıkları kulübe.
- 208 – **ikat**: İpliklerin boyanmak istenmeyen bölümlerinin ağaç kabukları, yapraklar ya da balmumuyla sarılarak boyaya batırılması yoluyla uygulanan, en çok da Endonezya'da (özellikle Sumatra'da), Siyam'da, Malaya'da ve Kamboçya'da yaygın olan bir tür boyama tekniği. a. bkz. **batik, plangi**.
- 209 – **ikili düzen** [Alm. *Dualsystem*] [Fr. *système dualiste*] [İng. *dual system*] [es. t. *ikili sistem*]: Bir yerleşme yerinin, bir tribünün ya da bir klanın birbirine karşıt iki yarıma ayrılmasına, bölünmesine dayanan düzen.
- 210 – **iki sınıf düzeni** bkz. **ikili düzen**.
- 211 – **ilkel düşünce biçimi** bkz. **ilkel düşünüş**.
- 212 – **ilkel düşünüş** [Alm. *primitive Mentalität*] [Fr. *mentalité primitive*] [İng. *primitive mentality*] [es. t. *iptidaî zihniyet*]: Genellikle eleştiriden yoksun olma; çocuk düşüncesine benzeme; bir sorunun ayrıntıları üzerinde gereği kadar durmama; somutlaştırma ve kişileştirme eğilimi gösterme; neden ve sonuç bağlantısını çoğunlukla çağrışımlara dayandırma gibi özelliklerle belirginlik kazanan ve ilkel diye nitelenen budunlara mal edilen düşünce biçimi.
- 213 – **ilkel ekonomi** [Alm. *primitive Wirtschaft*] [Fr. *économie primitive*] [İng. *primitive economy*] [es. t. *iptidaî ekonomi*]: Tekniğin çok az gelişmiş olması nedeniyle doğaya üstünlük sağlama olanaklarının yetersizliği, uzmanlaşmanın bulunmayışı, ekonomik birliğin küçüklüğü gibi başlıca özelliklerle belirlenen ekonomi biçimi.

[214-220] ilkel halklar

- 214 – **ilkel halklar** [Alm. *Naturvölker, Primitivvölker*] [Fr. *peuple primitive*] [İng. *primitive people*] [es. t. *iptidai halklar*]: Budunbilim verilerine göre doğaya sıkı sıkıya bağlılıkları; doğaya egemen olmak için kullandıkları araç-gereçlerin, tekniklerin yetersizliği; yazıyı bilmemeleri; eğitimde geleneğin önemli rol oynaması; ortaklaşa düşünce biçimi gibi özelliklerle nitelenen halklar, toplumlar, budunsal topluluklar (Kuzey ve Güney Amerika yerlileri, Eskimolar, Afrika Zencileri, Pasifik Okyanusu adaları ile bunlara bakarak çok daha ilkel basamakları Avustralya yerlileri, Pigmeler, Buşmanlar, Ateştopraklılar vb. gibi). Son zamanlarda ilkel halklar yerine “saf halklar”, “doğaya bağlı halklar” adlarının kullanıldığı görülmektedir.
- 215 – **ilkel mimarlık** [Alm. *primitive Architektur*] [Fr. *architecture primitive*] [İng. *primitive architecture*] [es. t. *iptidai mimarlık*]: Damsız kulübelere, direkler üzerine kurulan barakalara; tek duvardan ibaret gölgeliklerden, içinde yüzlerce kişiyi barındıran büyük evlere; mağaralardan çadır-evlere; bunların yanı sıra teknik bakımdan kusursuz, güzelduyusal yönden değerli olan yapılara kadar değişen bir tablo gösteren; toprak, çamur, ahşap, taş, kerpiç, kiremit, ağaç kabuğu, deri, post, çayır, yaprak, sarmaşık vb. gereçlerle yapılan barınak, yapı, ev ve konutların tümü.
- 216 – **ilkel sanat** [Alm. *primitive Kunst*] [Fr. *art primitive*] [İng. *primitive art*] [es. t. *iptidai sanat*]: İlkelerin, güzelduyusal amaçtan çok dinsel ve toplumsal amaca yönelik, görevsel nitelikteki sanatı.
- 217 – **infibulasyon** bkz. **cinsel örgen köreltme**.
- 218 – **insanbiçimcilik** [Alm. *anthropomorphismus*] [Fr. *anthropomorphisme*] [İng. *anthropomorphism*] [es. t. *müşebbihe, antropomorfizm*]: Yüce varlıkları ve tanrıları insan biçiminde tasarımılayan; insana benzer yetenek, tutum ve davranışlarla nitelleyen görüş.
- 219 – **insanbilim** [Alm. *anthropologie*] [Fr. *anthropologie*] [İng. *anthropology*] [es. t. *antropoloji*]: İnsanın kökenini, biyolojik yapısını, gövdesel özelliklerini, kültürlerini, toplumsal davranışlarını vb. konu edinen ve bunları kendine özgü yöntemleriyle inceleyen bilim. a. bkz. **budunbilim, fiziksel insanbilim, kültürel insanbilim, toplumsal insanbilim**.
- 220 – **insan coğrafyası** [Alm. *Anthropogeographie*] [Fr. *géographie humaine*] [İng. *anthropogeography*] [es. t. *beşeri coğrafya*]: İnsanın yerleştiği coğrafya bölgesine bağlılığını, çevrenin insanlarca değiştirilmesini ve bunlarla ilgili türlü olayları inceleyen coğrafya dalı.

- 221 – insandoğum [Alm., Fr. *Anthropogonie*] [İng. *anthropogony*]: İkel efsanelerin, insanların kökenini, yaratılışını, ortaya çıkışını konu edinen ve açıklamaya çalışan bölümü.
- 222 – iş bölümü [Alm. *Arbeitsteilung*] [Fr. *division du travail*] [İng. *division of labour*]: Bir toplumu oluşturan üyelerin, ailelerin ve toplulukların işleri aralarında bölüşmeleri; toplumsal yerlerine ve biyolojik yapılarına göre belirli işleri yapmaları.
- 223 – iş evliliği [Alm. *Dienstheirat*] [Fr. *mariage en service*] [İng. *marriage by service*]: Başlık veremeyecek durumda olan erkeğin, kayınbabasının yanında belirli bir süre iş görme karşılığı kurduğu evlilik.

J

- 224 – **jens** [Alm., Fr., İng. *Gens*]: Ortak bir atadan geldiklerini kabul eden, kendi aralarında evlenmeyen ve kapalı bir yerleşim alanında oturan insan topluluğu.
- 225 – **jeofaji** bkz. **toprak yeme**.
- 226 – **jest** [Alm., Fr. *Geste*] [İng. *gest*]: Dinsel, büyüsel ve törensel işlemlerde, oyunlarda, yeminlerde, efsanelerin canlandırılmasında simgesel ya da benzetmeye dayalı el, kol, gövde hareketi.

K

- 227 - kadın kayığı bkz. umiak.
- 228 - kadınlar evi [Alm. *Frauenhaus*] [Fr. *maison des femmes*] [İng. *house of women*]: Evlenmemiş genç kızların ya tek başlarına ya da toplu olarak ailelerinden ayrı yatıp kalktıkları ve gözetimlerini dullarla yaşlı kadınların üzerlerine aldıkları ev, kulübe.
- 229 - kadın maskesi [Alm. *Frauenmaske*] [Fr. *masque de femme*] [İng. *mask of women*]: Kadınlarla alay etmek, onları küçük düşürmek için erkeklerin taktıkları maskeler.
- 230 - kafatası biçimi değiştirimi [Alm. *Schädeldeformation*] [Fr. *déformation crânienne*] [İng. *cranial deformation*] [es. t. *kafatası deformasyonu*]: Sargılamak, bağlamak, tahtalarla sıkıştırmak, ovmak yoluyla çocuğun kafatasının doğal biçimini değiştirmek; ona istenilen biçimi ve güzelliği verme kılıfı.
- 231 - kafatası maskesi [Alm. *Schädelmask*] [Fr. *masque de crâne*] [İng. *skull mask*]: Yeni Gine ve Malezya adalarının kimilerinde kütörenselleştirme amaçları ile kullanılmak üzere kafatası kemiklerinden yapılan maskeler.
- 232 - kam: Türk budunlarınca şamanlara verilen ad. a. bkz. şamancılık.
- 233 - kamışa tapınma [Alm. *Phalluskult*] [Fr. *cult de phallus*] [İng. *phallic cult*] [es. t. *fallüs kültü*]: Tarımla uğraşan hemen hemen bütün ilkel budunlarda rastlanılan; bol ürün elde etme ve doğurganlığı artırma amacıyla kamışın (erkek cinsel organının) taştan, ağaçtan, topraktan ve madenden yapılmış benzerlerini kutsama, tapınma.
- 234 - kamış ipi [Alm. *Penisschnur*] [Fr. *ficelle de pénis*] [İng. *penis string*] [es. t. *penis ipi*]: Yerlilerin, erkek cinsel organını uç kısmından tutturup yukarı kaldırdıkları bele bağlı ince ip.
- 235 - kamış kılıfı [Alm. *Penisfuteral*] [Fr. *étui de pénis*] [İng. *penis sheath*] [es. t. *penis kılıfı*]: Yerlilerin, erkek cinsel organını saklamak, korumak

[236-245] kan

ve zararlı büyü/erin etkisine açık tutmamak inancıyla kabaktan, mercandan, kamıştan ya da palmiye yapraklarından yaptıkları kılıf.

- 236 - kan [Alm. *Blut*] [Fr. *sang*] [İng. *blood*]: İlkellere göre insana güç ve dirim veren, ruhu barındıran, kötülüğü uzaklaştıran, pisliği arıtan erginleme törenlerinde, kan kardeşliğinde, büyücülükte, beslenmede önemli yeri olan sıvı.
- 237 - kan gütme [Alm. *Blutrache*] [Fr. *vendetta*] [İng. *blood vengeance*] [es. t. *kan davası*]: Aile üyelerinden ve akrabalarından birini öldüren kimseyi ya da onun ailesinden, akrabalarından birini öldürmek yoluyla öç alma.
- 238 - kanibalizm bkz. yamyamlık.
- 239 - kan kardeşliği [Alm. *Blutsbrüderschaft*] [Fr. *fraternité consanguine, alliance par le sang*] [İng. *blood brotherhood*]: İki kişinin bedenlerinin bir yerini çizerek akıttıkları kanı birbirleriyle karıştırmalarıyla kurulan ve her ikisine de gerçek kardeşler arasındaki hak ve görevlerin tıpkısını yükleyen dostluk bağı.
- 240 - kara büyü [Alm. *schwarze Magie*] [Fr. *magie noire*] [İng. *black magic*] [es. t. *kara maji*]: Uygulama bakımından insanın yaşamına, sağlığına, malına, mülküne, evine, hayvanlarına vb. zarar vermeye yönelik; benzetme ve dokunma ilkelerinden yararlanan büyü türü.
- 241 - kara ırk [Alm. *schwarze Rasse, Negride*] [Fr. *race noire*] [İng. *black race*] [es. t. *siyah ırk*]: Büyük çoğunluğunun Afrika'da görüldüğü; koyu renk deri, kıvrıkcık saç, uzun kafa, geniş burun, kalın dudak gibi başlıca özelliklerle ıralanan üç büyük ana ırktan biri.
- 242 - karbon - 14 bkz. radyokarbon yöntemi.
- 243 - kardeşlik [Alm. *Bruderschaft*] [Fr. *fraternité*] [İng. *brotherhood*]: Ef-sanelerde, destanlarda ve masallarda kardeşler arasındaki yazgı birliğini ve bağıni gösteren kavram. a. bkz. kan kardeşliği.
- 244 - karga [Alm. *Rabe*] [Fr. *corbeau*] [İng. *crow*]: Dünyanın yaratılışını ve insanların oluşumunu konu edinen ilkel efsanelerde önemli rol oynadığına inanılan; masallarda, halk inanmalarında gelecekte haber verici olarak nitelenen; ötüşünden, uçşundan, bir yere konuşundan kötülük ya da iyilik getireceği çıkarılan kuş.
- 245 - karı değış tokuşu [Alm. *Frauentausch*] [Fr. *échangé des femmes*] [İng. *wife exchange*]: Konuk ağırlamanın ve dostluğu pekiştirmenin saygın

bir belirtisi sayılan, özellikle Eskimolarda yaygın olan, erkeğin uzun bir süre için karısını arkadaşına vermesi ya da onun karısıyla değişmesi.

- 246 – **kar kulübesi** bkz. **iglu**.
- 247 – **kartal** [Alm. *Adler*] [Fr. *aigle*] [İng. *eagle*]: İlkellerin efsanelerinde, inanmalarında, dinsel yaşamlarında ve sanatlarında doğüstü ve tanrısal güçlerle donatılmış olarak nitelendirilen; türlü olayların habercisi olduğuna inanılan ve totem hayvanları arasında önemli bir yeri bulunan kuş.
- 248 – **kayak**: Üç dört metre uzunluğunda ve yarım metre genişliğindeki, iskeletinin ağaçtan ya da balina kemiğinden yapıldığı, fok balığı derisiyle kaplı, tek kişilik Eskimo kayığı.
- 249 – **kaya resimleri** bkz. **mağara resimleri**.
- 250 – **kayık derneği** [Alm. *Bootbund*] [Fr. *société de canot*] [İng. *canoe society*]: Kıyı Çukukçilerinde dokuz kişiden kurulan, aralarından birinin başkanlığında ava çıkılan ve avlanan deniz ürünlerini aralarında paylaşan dernek.
- 251 – **kayınla evlenme** [Alm. *Schwagerehe, Levirat*] [Fr. *levirat*] [İng. *levirate*]: Dul kadının, ölen kocasının kardeşiyle evlenmesi.
- 252 – **kaynana zırlıtısı** [Alm. *Rassel*] [Fr. *crécelle*] [İng. *rattle*]: Çoğunlukla dinsel törenlerde kullanılan ve içinde cinlerin, ruhların bulunduğu kabul edilen; sapından tutulup hızla çevrildiğinde kulak tırmalayıcı ses çıkaran ağaçtan yapılmış araç.
- 253 – **kelle avcılığı** [Alm. *Kopfjagd*] [İng. *chasse aux têtes*] [İng. *head hunting*]: Hem bolluğu ve soyu çoğaltacağı, hem de topluluğun gözündeki değeri kazanacağı inancına dayalı olarak düşmanın ya da başka bir kabile üyesinin başını kesme, koparma.
- 254 – **kılavuz** [Alm. *Gewährsmann*] [Fr., İng. *guide*] [es. t. *rehber*]: Budunbilimsel alan araştırmalarında araştırmacıya yardım eden, yol gösteren, araştırmacıyla araştırılan bölge insanları arasında aracılık yapan kişi.
- 255 – **kımız** [Alm. *Kymys*] [Fr. *koumys*] [İng. *kumiss, kumyss*]: Orta Asya'da, özellikle Kazak ve Kırgızlarda kısırak sütünün ekşitilmesiyle yapılan; günlük beslenmede, bayramlarda, şölenlerde ve veremin sağaltılmasında kullanılan içki.
- 256 – **kırma** [Alm. *Mischling*] [Fr. *mulâtre*] [İng. *half-blood*] [es. t. *melez*]: Ailesi birbirinden ayrı ırklardan gelen ve her iki ırkın özelliklerini taşıyan kimse.

[257-265] **Kızılderili**

- 257 – **Kızılderili** [Alm. *Rothaut*] [Fr. *peau rouge*] [İng. *redskin*]: Amerikan yerlilerine, aslında kahverenginin değişik tonlarında olan derilerini, bariş anlaşmaları sırasında kızıla boyamaları nedeniyle "beyazlarca" verilen ad.
- 258 – **kızılık** [Alm. *Jungfräulichkeit*] [Fr. *virginité*] [İng. *virginity*] [es. t. *bekâret*]: Kızın, evlenmeden önce cinsel ilişkide bulunmaması, saflığını koruması.
- 259 – **kiva**: Kuzey Amerika'da Pueblo yerlilerinin (Zuni, Hopi) yuvarlak ya da dört köşeli tapınma ve tören odalarının adı.
- 260 – **klan** (Alm. *Klan*) [Fr., İng. *clan*]: Ortak bir atadan geldiklerine inanan, kendi aralarında evlenmeyen, hem ana, hem de baba çizgisine göre düzenlenmiş, birbirleriyle akraba, birden çok büyük ailenin bir araya gelmesi sonucu oluşan toplumsal birlik.
- 261 – **klan totemciliği** [Alm. *Klan-totemismus*] [Fr. *totémisme de clan*] [İng. *clan totemism*]: Bir klanın, yerel bir öbeğin ya da aile gibi daha küçük ölçüdeki toplumsal bir birimin bir hayvan ya da bitki türüyle kurduğu akrabalık ya da gizemsel bağ. a. bkz. **totemcilik**, **cinse bağlı totemcilik**.
- 262 – **kollektif totemcilik** bkz. **klan totemciliği**.
- 263 – **komşuluk** [Alm. *Nachbarschaft*] [Fr. *voisinage*] [İng. *neighbourhood*]: Belirli bir yerde, bir mahallede yaşayan ailelerin doğum, evlenme, sünnet, yıkım ve ölüm sırasında; ev yapımında, ekip biçmede, araç-gereç sağlanmasında; çocukların, delikanlıların, yaşlıların, dulların, genç kızların gözetim ve bakımında; hakların korunmasında birbirlerine yardım etmeleri, dayanışmaları.
- 264 – **Kon-tiki kuramı**: Norveçli Thor Heyerdahl'ın Peru'daki taştan yapılmış anıtsal Kon-tiki yontularının Polinezya'daki yontulara benzerliğine dayanarak, Polinezyalıların atalarının İ.Ö. 500'de Peru'dan ve İ.S. 1000 yıllarında Kuzey Amerika'dan Okyanusya'ya geldiklerini ileri sürdüğü kuramı.
- 265 – **konut** [Alm. *Behausung*] [Fr. *habitation*] [İng. *dwelling*] [es. t. *mesken*]: Kum çukurlarından mağaralara, kaya oyuklarından ağaç kabuklarına, siperliklerden değişik biçimdeki kulübelere, çadırlardan ağaç ve taştan yapılmış evlere kadar genişleyen; insanın yatıp kalktığı, kötü havalardan, yırtıcı hayvanlardan, baskınlardan korunduğu, işinin dışında barındığı yer.

- 266 – **koşut yeğen evliliği** [Alm. *Parallel Vettern-Basenherrat*] [Fr. *mariage entre cousins parallèles*] [İng. *parallel-cousin marriage*] [es. t. *paralel yeğen evliliği*]: Teyze ya da amca çocuklarının birbirleriyle evliliği.
- 267 – **kula**: Özellikle Trobriand, Dobu, Woodlork adalarında yaşayan yerliler arasında uygulanan ve değiştirilen nesnenin ekonomik değerinden çok, kişiye ve topluluğa kazandırdığı saygınlığı önemsenen değiş-tokuş düzeni.
- 268 – **kurban** [Alm. *Opfer*] [Fr., İng. *sacrifice*]: Doğaüstü güçleri, yüce varlıkları ve tanrıları hoşnut etmek, onlarla barışık olmak, onlara teşekkür etmek ve onlardan isteklerde bulunmak için kesilen hayvan, sunulan yiyecek, içecek.
- 269 – **kurşun dökme** [Alm. *Giesen von Blei*] [Fr. *coulér du plomb*]: Kötülükleri, sayrılıkları, nazar ve cin çarpmasını uzaklaştırmak; gelecekte olup bitecekleri önceden bilmek amacıyla kurşunu kızgın tavada eriterek söz konusu kişinin başı üzerindeki su dolu kaba dökme işi; bir tür falcılık.
- 270 – **kurum** [Alm., Fr., İng. *Institution*] [es. t. *müessese*]: Belirli düşüncelerin, davranış kalıplarının, bireyler arasındaki ilişkilerin ve karşılıklı görevlerin oluşturduğu, kökü birtakım törelere dayalı toplumsal örgenleşme (örneğin: din, aile vb.).
- 271 – **kutsal sayı** [Alm. *heilige Zahl*] [Fr. *nombre sacré*] [es. t. *mukaddes sayı*]: Dört yöne, yerleşme düzenine, tek çift temeline, gökbilimsel etmenlere dayalı olarak uğurlu ve kutsal sayılan sayı.
- 272 – **kutsal su** [Alm. *heiliges Wasser*] [Fr. *eau sacrée*] [İng. *holy water*] [es. t. *mukaddes su*]: İnsanı günâhlarından arıttığına, sayrılıkları sağalttığına, büyüü, zararlı güçlerin etkilerini yok ettiğine ve insana güç kazandırdığına inanılan; oluşumu bir efsaneye ya da kutsal bir olaya dayandırılan belirli yerlerdeki pınar, kaynak, göl, havuz suyu.
- 273 – **küttören** [Alm. *Rit*] [Fr., İng. *rite*] [es. t. *ayin*]: Din, tapınma, büyü ya da erginlik ve geçiş dönemleriyle ilgili olarak düzenlenen geleneksel tören.
- 274 – **kuvad** bkz. **erkek lohusalığı**.
- 275 – **küçük aile** [Alm. *kleine Familie*] [Fr. *famille restreinte*] [İng. *conjugal family*]: Ana, baba ile henüz evlenmemiş çocuklardan oluşan, çekirdek ya da dar aile diye de adlandırılan toplumsal ve ekonomik birlik.
- 276 – **kültür** [Alm. *Kultur*] [Fr., İng. *culture*]: Bir halkın ya da bir toplumun özdeksel ve tinsel alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü: Yiyecek, giye-

[277-284] kültür alanı

cek, barınak, korunak gibi temel gereksemelerin elde edilmesi için kullanılan her türlü araç gereç; uygulanan teknikler; düşünceler, beceriler, inançlar, geleneksel, dinsel, toplumsal, politik düzen ve kurumlar; düşünce, duyuş, tutum, davranış ve yaşama biçimlerinin topu.

277 – **kültür alanı** [Alm. *Kulturgebiet, Kulturprovinz*] [Fr. *aire culturelle*] [İng. *culture area*] [es. t. *kültür sahası*]: İçinde, az ya da çok birbirine benzer kültürlerin bulunduğu coğrafya bölgesi.

278 – **kültür basamağı** [Alm. *Kulturstufe, Kulturstadium*] [Fr. *phase culturelle*] [İng. *cultural stage*]: Kültür gelişmesindeki durak; bir toplumun kültürünün bulunduğu evre.

279 – **kültür bitkileri** [Alm. *Kulturpflanzen*] [Fr. *plantes cultivées*] [İng. *culture plants*] [es. t. *kültür nebatatı*]: İnsanlarca yetiştirilen bitkilerin tümü: Taro, yam, maniok, patates, hindistancevizi, hint kirazı, hint ırmiği, muz, kabak, hıyar, kavun, karpuz, fasulye, nohut, mercimek, arpa, buğday, çavdar, pirinç, mısır, pamuk, keten, tütün vb.

280 – **kültür boşluğu** bkz. **kültürel gecikme**.

281 – **kültür çevresi** [Alm. *Kulturkreis*] [Fr. *cycle culturel*] [İng. *culture-circle*]: Özdeksel kültür öğeleri, ekonomi, gelenek, din, sanat vb. kültürün gerekli ve önemli ulamlarını (kategori) içine alan; yeryüzünün büyük bölgelerine toplu olarak yayılmış bulunan; ya söz konusu kültürü oluşturan ana öğeye ya da bulunduğu coğrafya bölgesine göre adlandırılan büyük kültür karmaşası.

282 – **kültür çevresi kuramı** [Alm. *Kulturkreislehre*] [Fr. *théorie de cycle culturel*] [İng. *culture-circle theory*]: Aynı yerlerdeki kültürler arasındaki benzerliklerin yalnızca birtakım kültür öğelerini içine almayı, aynı zamanda tüm kültür karmaşalarını, üstelik kültür çevrelerini de içine aldığı ileri süren kuram.

283 – **kültür değişmesi** [Alm. *Kulturwandel*] [Fr. *changement culturel*] [İng. *culture change*] [es. t. *kültür tahavvülü*]: İç ya da dış etmenler sonucu bir kültürün davranış kalıplarında ve örneklerinde (tiplerinde) ortaya çıkan değişme süreci.

284 – **kültüre girme** [Alm. *Enkulturation*] [Fr. *inculturation*] [İng. *enculturation*] [es. t. *enkültürasyon*]: Bireyin, yaşamı boyunca içinde bulunduğu kültürel ortamın isteklerine, doğrularına uyacak biçimde kendini değiştirmesi süreci.

- 285 – **kültürel gecikme** [Alm. *Kulturretardierung*] [Fr. *retard culturel*] [İng. *cultural lag*] [es. t. *kültürel rötär*]: Kültür değişimleri sürecinde söz konusu kültür karmaşasının bir parçasının değişmeye uymasındaki gecikme; bundan doğan uyumsuzluk, boşluk.
- 286 – **kültürel insanbilim** [Alm. *Kulturanthropologie*] [Fr. *anthropologie culturelle*] [İng. *cultural anthropology*] [es. t. *kültürel antropoloji*]: Budunbilimin karşılığı olan ve kültürü inceleyen insanbilimsel dal.
- 287 – **kültürel ruhbilim** [Alm. *Kulturpsychologie*] [Fr. *psychologie culturelle*] [İng. *cultural psychology*] [es. t. *kültürel psikoloji*]: 1. Ruhbilimsel görüş açısını temel alarak yapılan kültür çözümlemesi. 2. Kültür ve kişilik arasındaki karşılıklı etkileşimin budunbilimsel açıdan incelenmesi.
- 288 – **kültür kalıbı** [Alm. *Kulturstil*] [Fr. *configuration culturelle*] [İng. *culture pattern*]: Belli bir kültürü oluşturan karmaşaların ve öğelerin bütünleşmesi; bir kültürün, çevresinde kutuplaştığı belirgin bir ana öge; bir kültürün genel yön alışı ve niteliği.
- 289 – **kültür karmaşası** [Alm. *Kulturkomplex*] [Fr. *complexe culturel*] [İng. *culture complex*] [es. t. *kültür kompleksi*]: Birbirine bağlı olan ya da bir ana öge çevresinde kümelenen kültür öğelerinin bütünü.
- 290 – **kültür kompleksi** bkz. **kültür karmaşası**.
- 291 – **kültür koşutlukları** [Alm. *Kulturparallelen*] [Fr. *parallèles culturelles*] [İng. *cultural parallels*] [es. t. *kültür paralelleri*]: Bölgesel olarak birbirlerinden çok uzakta bulunan kültürler ya da kültür öğeleri arasındaki benzerlikler.
- 292 – **kültürleşme** [Alm. *Akkulturation*] [Fr., İng. *acculturation*] [es. t. *akültürasyon*]: Bir kültürün ya da bir kültür öğesinin başka bir kültüre girmesi sonucu her ikisinin de değişmeye uğraması süreci.
- 293 – **kültür öğesi** [Alm. *Kulturelement*] [Fr. *trait culturel, élément de culture*] [İng. *culture trait*] [es. t. *kültür unsuru*]: Belirli bir kültür içinde bulunan, tanımlanabilen en küçük birim.
- 294 – **kültür süreci** [Alm. *Kulturprozess*] [Fr. *processus culturel*] [İng. *culture process*] [es. t. *kültür vetiresi*]: Kültür yapısının ya da içeriğinin birbirini izleyen değişikliği.
- 295 – **kültür tarihi okulu** [Alm. *Kulturhistorische Schule*] [Fr. *école d'histoire culturelle*] [İng. *culture-historical school*] [es. t. *kültür tarihi mekte-*

[296] **kültür yozlaşması**

bi): İlkelerin kültürlerine tarihsel bir derinlik kazandırmaya ve evrimci kuramlar yerine bu kültürlerin tarihsel oluşumunun nesnel değerlendirmesini yapmaya yönelen budunbilimsel okul.

296 – **kültür yozlaşması** [Alm. *Kulturdegeneration*] [Fr. *dégénération culturelle*] [İng. *cultural degeneration*] [es. t. *kültür dejenerasyonu*]: Yayılmacılara göre, bir merkezden çıkan ve yayılan kültürün etkisinin her zaman çıkış ve geliş yerindeki yükseklik ve derecesini koruyamayıp bozulması, yozlaşması.

L

297 - levirat bkz. kayınla evlenme.

M

- 298 – **mağara resimleri** [Alm. *Höhlenbilder*] [Fr. *peintures du caverne*] [İng. *cave paintings*]: Mağaraların tavanlarına, duvarlarına yapılan, konu olarak insanı, hayvanı, avı ve savaşı alan, genellikle dinsel ve büyüsel amaca yönelik ilkel resimler.
- 299 – **maloka**: Güney Amerika yerlilerinin içlerinde birden çok ailenin oturduğu, yuvarlak ya da dört köşe evleri.
- 300 – **mana**: Belirli insanlarda, hayvanlarda, bitkilerde ve doğa öğelerinde alışılmıştın dışında birtakım belirtiler ve işlevlerle kendini gösteren gizemsel, dinsel ve büyüsel güç.
- 301 – **maniok**: İlkın Güney Amerika'da evcilleştirilen, daha sonra Batı Afrika'ya geçen, tatlı ve acı olmak üzere iki cinse ayrılan; acısının zehiri özel tekniklerle çıkartıldıktan sonra beslenmede kullanılan ve çevresinde önemli kültür öğelerinin oluştuğu bitki. a. bkz. **tipiti**.
- 302 – **manitu**: Kuzey Amerika'daki Algonkin yerlilerinin, canlı varlıkların ya da doğa nesnelерinin içinde var olduğuna inandıkları doğaüstü gücün adı.
- 303 – **manizm** bkz. **atalara tapınma, ölülere tapınma**.
- 304 – **maske** [Alm. *Maske*] [Fr. *masque*] [İng. *mask*]: Yüze takılan, kimi zaman da tüm gövdeyi kaplayan; ataları, tanrıları, doğaüstü yaratıkları, ölüleri, hayvanları canlandıran; ağaçtan, otlardan, kumaşlardan vb. yapılan, şaşırtıcı ve etkileyici yüz kalıbı.
- 305 – **matrilineal** bkz. **anayanlı**.
- 306 – **matrilokal** bkz. **anayerli**.
- 307 – **matriyarkat** bkz. **anaerki**.
- 308 – **megalit** bkz. **anıttaş**.
- 309 – **Megbe**: İturi Pigmelerinin, doğaya ve evrene eşit olmayan ölçülerde dağıtıldığına inandıkları yaşam gücüne verdikleri ad. a. bkz. **güççülük**.

- 310 – **Melano-Hindu ırkı** [Alm. *Melanid*] [Fr. *race Mélano-Indoue*] [İng. *Melano-Indo race*]: Kara ırka giren; arı olanları kuzeydoğu (Mundalar) ve güneydoğu (Tamiller) Hindistan'da yaşayan; koyu renk deri, dolgun dudak, kıvrıkcık saç, uzun kafa ve ortaya yakın boy gibi özelliklerle ıralanan ırk.
- 311 – **mistik parçalanma** [Alm. *mystisches Zerstückeltwerden*] [Fr. *fragmentation mystique*] [İng. *mystic fragmentation*]: Şaman olabilmek için geçirilmesi gereken ruhsal yaşantıların en önemli evresi.
- 312 – **mitoloji** bkz. **efsanebilim**.
- 313 – **Moğol çekiği** [Alm. *Mongolenfalte*] [Fr. *pli mongolique*] [İng. *mongolian plica*] [es. t. *Moğol plisi*]: Sarı ırktan olanlarda yukarı göz kapağının gözün üstüne düşmesi sonucu göz ucunun içe doğru daralması ve gözün çekik bir durum alması.
- 314 – **Moğol lekesi** [Alm. *Mongolenfleck*] [Fr. *tache mongolique*] [İng. *mongolian spot*]: Yeni doğan kimi çocukların böğründe görülen ve üç ile beş yaşları arasında yiten; özellikle sarı ırka giren halklarda yaygın olan; deri altındaki pigmant maddesinin dağılışındaki özellik sonucu ortaya çıkan mavi ya da gri leke.
- 315 – **Moğol ırkı** bkz. **sarı ırk**.
- 316 – **Moğol plisi** bkz. **Moğol çekiği**.
- 317 – **moiti** bkz. **yarım**.
- 318 – **mokasen**: Kuzey Amerika yerlilerince kullanılan, hayvan derisinden yapılan, üzerleri inci boncukla süslü, ökçesiz, yarım ayakkabı.
- 319 – **monogami** bkz. **tekeş evlilik**.
- 320 – **monoteizm** bkz. **tektanrıcılık**.
- 321 – **muska** [Alm. *Amulett*] [Fr. *amulette*] [İng. *amulet*] [es. t. *hamaylı*]: Taşyanı, tākani ya da sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan; içinde dinsel ve büyüsel bir gücün saklı olduğu sanılan doğal ya da yapay nesne. a. bkz. **uğurluk**.

N

- 322 – **nazar** [Alm. *böser Blick*] [Fr. *mauvais oeil*] [İng. *evil eye*]: Belli kimselerde bulunduğu inanan; insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren; bakışla dışarı fırlayan çarpıcı ve öldürücü güç.
- 323 – **nazarlık** [Alm. *Amulett*] [Fr. *amulette*] [İng. *amulet*]: Nazarı uzaklaştırdığına ve etkisiz duruma soktuğuna inanan kumaş parçası, mavi boncuk, üzerlik otu, sarımsak, leylek pisiği, deniz hayvanları kabuğu, eski para, kurşun, dua yazılı kâğıt, muska vb.
- 324 – **Neandertal insanı** [Alm. *Neandertalmensch*] [Fr. *homme de Néandertal*] [İng. *Neandertal man*]: İskelet artığı ilkin 1856 yılında Düsseldorf yakınındaki bir mağarada bulunan; Fransa, İtalya, Kırım ve Özbekistan'da da izleri görülen; mağaralarda yaşadığı ve avcılık yaptığı bilinen eski taş çağı insanı.
- 325 – **Negrito**: Güneydoğu Asya'da ve Malenezya'da yaşayan; çok kısa boy, karadan çukolata rengine varan koyu kahverengi deri, kıvrıkcık saç gibi özelliklerle ıralanan ve kara ırka giren ırk dalı.
- 326 – **nekrofaji** bkz. **ölü yeme**.
- 327 – **nekromanti** bkz. **ceset falı**.
- 328 – **nicelik ölçütü** [Alm. *Quantitätskriterium*] [Fr. *criterium quantitativ*] [İng. *quantity-criterion*] [es. t. *kantite kriteriyumu*]: Aynı yerlerde görülen iki kültür öğesi arasındaki benzerlikleri, sadece o öğeler arasında değil, başka öğelerde de arama.
- 329 – **Nilot alt-ırkı**: Yukarı Nil kıyısındaki bataklık bölgeyle Bahr-el Gazal'ın birleştiği yer çevresinde gelişmiş olan çayırılık bölgede görülen; oldukça uzun boy, ince yapılı gövde, çok koyu renk deri, darca burun, Avrupalıyı andıran yüz gibi özelliklerle ıralanan ve Zenci ırkına giren alt-ırk. a. bkz. **Bantu alt-ırkı**, **Sudan alt-ırkı**.
- 330 – **nitelik ölçütü** bkz. **biçim ölçütü**.

nüfusbilgisi [331-332]

331 – **Nordik ırk** [Alm. *Nordische Rasse*][Fr. *race Nordique*][İng. *Nordic race*]: Beyaz ırka giren; Baltık ve Kuzey denizi çevresinde yoğunlaşan; pembe beyaz deri, yatık bukleli ya da düz saç, uzun yüz, mavi göz, ince, öne doğru çıkıntılı burun, ince dudak, uzun ya da orta kafa, uzun ve ince boy gibi özelliklerle ıralanan ırk.

332 – **nüfusbilgisi** [Alm. *Demographie*] [Fr. *démographie*] [İng. *demography*] [es. t. *demografi*]: Daha çok sayılama yönteminden yararlanarak biyolojik ve toplumsal etmenlerin (doğum, ölüm, göçler, yığılmalar vb.) insan topluluklarının yaşamındaki önem ve etkilerini inceleyen bilgi dalı.



333 - orji bkz. cinsel Şenlik.

334 - orenda: Irakualarda (Kuzey Amerika'da) gizemsel bir g¼c¼ anlatan kavrama verilen ad. a. bkz. mana, g¼c¼¼¼¼¼.

335 - oru¼ tutma [Alm. *Fasten*] [Fr. *je¼ne*] [¼ng. *fasting*]: Kutsal sayılan g¼nlerde ve zamanlarda, erginleme t¼renlerinde, kimi b¼y¼sel işlemlerde, belirli bir s¼reyi gerektiren yeminlerde, ya b¼t¼n g¼n hi¼ bir Őey yememe ya da belirli Şeyleri yemeden, i¼meden ka¼ınma.

Ö

- 336 – ölü aşı bkz. ölü yemeği.
- 337 – ölü falı [Alm. *Nekromantie*] [Fr. *necromancie*] [İng. *necromancy*] [es. t. *nekromanti*]: Ölen birinin ölüm nedenini, ölünün öte dünyadaki geleceğini ya da gizli bir şeyi öğrenmek için, ceset aracılığıyla bakılan fal.
- 338 – ölüler dünyası [Alm. *Totenreich*] [Fr. *monde des morts*] [İng. *abode of the dead*] [es. t. *ölüler âlemi*]: Ölenlerin "canlı" olarak yaşadıkları tasarımlanan dünya. a. bkz. öte dünya.
- 339 – ölülere tapınma [Alm. *Totenkult*] [Fr. *culte des morts*] [İng. *cult of the dead*] [es. t. *ölüler ibadeti*]: Ölümden sonra hayatın sürdüğüne; ölenlerin, geride bıraktıklarının yazgıları üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri olduğuna; onlarla aralarındaki bağlılık duygularına ve ölenlerin geri dönmelerinden duyulan korkuya dayanan inanç; bu inançla ilgili dinsel törenlerin, işlemlerin ve alışıkların tümü.
- 340 – ölü yeme [Alm. *Nekrophagie*] [Fr. *nécrophagie*] [İng. *necrophagy*] [es. t. *nekrofaji*]: Dinsel ve büyüsel amaçlarla ölenlerin etini yeme. a. bkz. akraba yamyamlığı, yamyamlık.
- 341 – ölü yemeği [Alm. *Totemahl, Totenbrot*] [Fr. *repas du mort*] [İng. *funeral dinner*]: 1. Ölü sahipleri, akrabalar ya da komşular tarafından ölenin canı için cenaze törenine katılanlara, din adamlarına ve yoksullara verilen yemek. 2. Akrabalar ya da komşular tarafından ölenin ailesine belirli bir süre verilen yemek.
- 342 – örgenüstü [Alm. *Überorganisch*] [Fr. *superorganique*] [İng. *superorganic*] [es. t. *süper organik*]: Örgensel yapıda var olmayan; örgensel olandan daha yüksek bir düzeyde oluşan; kültürel denilen olgulara ilişkin kavram.
- 343 – örtme [Alm. *Bedecken*] [Fr. *couvrir*] [İng. *covering*]: Eli, ayağı, yüzü; deriyi; süt, yağ, un vb. yiyecekleri doğaüstü zararlı güçlerin etkisinden korumak amacıyla örtme, saklama.

[344-348] öte dünya

- 344 – **öte dünya** [Alm. *andere Welt*] [Fr. *autre monde*] [İng. *next world*] [es. t. *ahret*]: İnsanların öldükten sonra gittiklerine, mutlu ya da mutsuz bir yaşam sürdürdüklerine inanılan; az çok bizimkine benzer biçimde tasarımılanan dünya. a. bkz. **ölüler dünyası**.
- 345 – **öteki ben** [Alm., Fr., İng. *alter-ego*] [es. t. *alter-ego*]: Bir insanla bir hayvan ya da bir bitki arasındaki yaşam ve yazgı bağı, yazgı birliği inancı. (Öteki ben inancına totemciliğin özel bir biçimi gözüyle bakılmaktadır). a. bkz. **bireysel totemcilik**.
- 346 – **özdeksel kültür** [Alm. *materiale Kultur*] [Fr. *culture matérielle*] [İng. *material culture*] [es. t. *maddî kültür*]: Tinsel kültürün dışa vurulmasında, biçimlenmesinde ve toplum içinde yer alarak işlevsel durum kazanmasında önemli yeri ve payı olan her türlü araç gereçler; konutlar, tapınaklar, kap kacak, iş yerleri, taşıt araçları, silâhlar, av araçları, giyim kuşam, süs eşyası, besin elde etmek için kullanılan araç ve gereçler; günlük yaşamda kullanılan her türlü ham maddenin tümü.
- 347 – **özgür cinsel ilişki kuramı** [Alm. *Häterismus, Promiskiutät*] [Fr. *hetairisme*] [İng. *hetearism*] [es. t. *heterizm*]: J. J. Bachofen (1815-1887) tarafından ortaya atılan ve artık geçerli sayılmayan, "başlangıçta insanlığın bir kurala bağlı olmaksızın, karışık ve özgür cinsel ilişkilerde bulunduğunu"nu ileri süren kuramı.
- 348 – **özümseme** [Alm., Fr., İng. *Assimilation*] [es. t. *asimilasyon*]: Egemen bir kültürün yabancı bir budunsal topluluğu ya da bir kültür ögesini içine alarak kendine benzetmesi, kendi içinde eritmesi süreci.

P

- 349 – **patrilineal** bkz. **babayanlı**.
- 350 – **patrilokal** bkz. **babayerli**.
- 351 – **patriyarkat** bkz. **babaerki**.
- 352 – **Pekin insanı** [Alm. *Pekingmensch*] [Fr. *homme de Pekin*] [İng. *Pekin man*]: Pekin yakınındaki bir yerde artıkları bulunan; mağaralarda yaşadığı, taştan araçlar yaptığı ve ateşi kullandığı bilinen; yaklaşık olarak 500.000 yıl önce yaşamış olan insan.
- 353 – **pemikan**: Özellikle Preri yerlilerinin bizon etini kurutarak elde ettikleri, besin değeri yüksek olan konserve et; bir tür pastırma.
- 354 – **Pigmid ırk** [Alm. *pigvide Rasse*] [Fr. *race pigmoide*] [İng. *pygmoid race*]: Ekvatorial Afrika, Güney Afrika ve Melanezya'da yaşayan; çok kısa boy, büyük ve yuvarlak baş, çok geniş elmacık kemikleri, kalın dudak, geniş burun, koyu, çoğunlukla sarımsaktrak deri rengi gibi özelliklerle ıralanan ve kara ırka giren ırk dalı.
- 355 – **plangi**: Kumaşın belirli bölümlerini diplerinden ipe boğarak boyaya atma ve boyadan çıkan kumaşın bağlı yerlerini çözme yoluyla uygulanan bezeme tekniği. a. bkz. **batik**, **ikat**.
- 356 – **poliandri** bkz. **çokkocalılık**.
- 357 – **poligami** bkz. **çokeş evlilik**.
- 358 – **polijini** bkz. **çokkarınlık**.
- 359 – **politeizm** bkz. **çoktanrıçılık**.
- 360 – **politik organizasyon** bkz. **siyasal örgüt**.
- 361 – **potlaç**: Kuzey Amerika'da yaşayan yerli başkanların ya da zengin kimselerin doğum, erginleme töreni, ölüm, totem direği dikme vb. önemli olaylar sırasında düzenlenen törenlerde ellerindeki malları ve değerli nesnelere başkalarına bağışlaması ve yok etmesi işlemi ve bununla ilgili tören.
- 362 – **promiskuitet kuramı** bkz. **özgür cinsel ilişki kuramı**.
- 363 – **put** [Alm., İng. *Idol*] [Fr. *idole*] [es. t. *idol*]: Türlü gereçlerden, ama daha çok taştan yapılan, insana benzer çizgileri bulunan tapınma yontusu.

R

- 364 – **radıokarbon yöntemi** [Alm. *Radiocarbonmethode*] [Fr. *méthode de radio-carbon*] [İng. *radiocarbon dating*] [es. t. *radıokarbon metodu*]: Kazıbilimsel bulguların yaşlarını belirlemeye yarayan, özellikle odun, kömür, kemik, deri, kabuk vb. örgensel özdeklere uygulanabilen ve zaman zaman budunbilimin de yararlandığı yöntem.
- 365 – **remil** [Alm. *Geomantie*] [Fr. *géomancie*] [İng. *geomancy*]: Topraktaki, küldeki, kumdaki, kâğıttaki gelişigüzel çizgilerden, noktalardan, biçimlerden geleceği okuma sanatı.
- 366 – **ruhgöçü** [Alm. *Seelenwanderung*] [Fr. *métempsychose*] [İng. *metempsychosis*] [es. t. *tenasuh*]: Ölen birinin ruhunun başka bir varlığa göçtüğü ve yaşamasını onda sürdürdüğü inancı.

S

- 367 – saf halklar bkz. ilkel halklar.
- 368 – sanat budunbilimi [Alm. *Kunstethnologie*] [Fr. *ethnologie de l'art*] [İng. *ethnology of art*] [es. t. sanat etnolojisi]: İlkelerin plastik sanatlarıyla müzik, şiir, anlatı, oyun, dans vb. araştıran ve genel budunbilim içinde yer alan araştırma alanı.
- 369 – sarı ırk [Alm. *Mongolide, mongolische Rasse*] [Fr. *race mongoloide*] [İng. *Mongoloide race*]: Büyük çoğunluğu Asya'da yaşayan; sarı tonda deri, düz ve sert saç, çekik göz, sık rastlanılan Moğol lekesi, kısa kafa, çıkık elmacık kemikleri, yassı yüz, kökü çok basık burun, az kıllı gövde ve orta boy gibi özelliklerle ıralanan üç büyük ırktan biri.
- 370 – sempatik büyü bkz. birlikduygu büyü.
- 371 – senkronik yöntem bkz. eşzamansal yöntem.
- 372 – sığınak [Alm. *Asyl*] [Fr. *asyle*] [İng. *asylum*] [es. t. melce]: Devlerin, cinlerin, büyücülerin, alkarılarının giremeyeceklerine inanılan kutsal yerler; oda, ocak, eşik vb. ev bölümleri; zararlı etkilerden korunmak amacıyla çizilmiş büyüsel değirmiler.
- 373 – simbiyoz bkz. birlikte yaşayış.
- 374 – siyasal örgüt [Alm. *politische Organisation*] [Fr. *organisation politique*] [İng. *political organization*] [es. t. politik teşkilât, siyasi teşkilât]: Toplumun güvenini, saldırılara karşı korunmasını, çatışmaların yönetilmesini, iç düzenin sürekliliğini sağlayan kurumlar ve düzenler.
- 375 – sorarat bkz. baldızla evlenme.
- 376 – sosyal antropoloji bkz. toplumsal insanbilim.
- 377 – sosyal organizasyon bkz. toplumsal örgüt.
- 378 – sömürge budunbilimi [Alm. *Kolonialethnologie*] [Fr. *ethnologie coloniale*] [İng. *colonial ethnology*] [es. t. sömürge etnolojisi]: Budunbilimin sömürgelerle Batılı sömürgeciler arasındaki sorunlara çözüm yolları arayan özel bir araştırma alanı.

[379-384] steatopiji

- 379 – steatopiji bkz. yağbirikim.
- 380 – **Sudan alt-ırkı**: Ekvator ormanının kuzey bozkırları ve çayırılık bölgesinde yaşayan; çok koyu renkli deri, kıvrıkcık saç, uzun baş, geniş burun, kalın ve etli dudak, uzun boy (boyun yerel ayrılıklar gösterdiği olur) gibi özelliklerle ıralanan ve Zenci ırkına giren alt-ırk. a. bkz. **Bantu alt-ırkı**, **Nilot alt-ırkı**.
- 381 – **sünnet** [Alm. *Beschneidung*] [Fr. *circuncision*] [İng. *circumcision*]: Genellikle erkek çocuklara, seyrek olarak da kızlara (Doğu Afrika, Arabistan vb.) uygulanan ve Arap, İbrani halklarında, Avustralya'da, Afrika ve Amerika'nın birçok bölgelerinde erkek cinsel örgeninin ucundaki kabuğu kesme (circumcision) ya da siyeğin alt tarafını yarma (subincision) işlemi.
- 382 – **süper organik** bkz. **örganüstü**.
- 383 – **sürekli tabu**: Başkanları, kutsal nesnelere, tapınakları, totemleri vb. kapsayan ve bunları türlü kurallarla çevreleyen sürekli yasaklar.
- 384 – **süslenme** [Alm. *Sich Schmücken*] [Fr. *ornement*] [İng. *ornament*]: Temelinde dinsel-büyüsel inançlar; kişinin kendini saydırma ve toplumsal yerini belirleme isteği; zenginlik, cinsel istek uyandırma vb. nedenlerle sırasında birtakım acılara da katlanarak gövdenin belli yerlerinin doğal biçimini ve görüşünü türlü yollarla değiştirme ya da iyice belirtme; bu amaçla incik boncuk takınma, boyalar sürünme ve giyinme. a. bkz. **diş biçimini değiştirim**, **dövmecilik**, **gövde sakatlama**, **kafatası biçimini değiştirim**, **yarayla bezenim**.

S

- 385 – **şamancılık** [Alm. *Schamanismus*] [Fr. *chamanisme*] [İng. *shamanism*] [es. t. *şamanizm*]: Esrime yeteneğindeki kimselerin (şamanların) cinlerle ve tinlerle ilişkiler kurarak onların üstün yetenek, beceri ve güçlerini elde etmeleri; bunları toplum ve birey adına kullanmaları; bu iş için yapılan dinsel, büyüsel işlemlerin ve törenlerin tümü.
- 386 – **şaman davulu** [Alm. *Schamanentrommel*] [Fr. *tambour chamanique*] [İng. *shamanen drum*]: Üzerleri dinsel ve büyüsel anlamlı resimlerle süslü; içinde doğaüstü yaratıkların, cinlerin ve koruyucu ruhların bulunduğu inanan; şamancılıkla ilgili işlemler ve törenler sırasında kullanılan, tahta bir kasnağın üzerine geçirilen çift ya da tek yanlı deriden oluşan davul.
- 387 – **şaman giysisi** [Alm. *Schamanentracht*] [Fr. *costume chamanistique*] [İng. *Shamancloth*] [es. t. *Şaman hırkası*]: Şamanların kutsal ve büyüsel işlemler, törenler, ölümlerin ruhlarına yol gösterme sırasında giydikleri; üzerlerine söz konusu şamanın koruyucu cinlerinin, efsane yaratıklarının resimleri yapılmış, hayvan kemikleri, kuş kanatları, muskalar, demir parçaları, çingiraklar vb. takılmış, genellikle uzunca bir hırka, göğüslük, başörtüsü ve eldivenden oluşan giysi.

T

- 388 – **tabu** [Alm. *Tabu*] [Fr. *tabou*] [İng. *taboo*]: Mana ile yüklü oldukları kabul edilen insanların, hayvanların, nesnelerin, doğal öğelerin yasaklarla çevrilmesi ve bunlardan kaçınma. a. bkz. **geçici tabu**, **sürekli tabu**.
- 389 – **takmaad** [Alm. *Neckname, Spitzname*] [Fr. *surnom, sobriquet*] [İng. *nickname*] [es. t. *lakap*]: Kimi insanlara gövdesel ya da tinsel bir özürlerinden, belirgin bir özelliklerinden, uğraştıkları işlerden dolayı takılan, günlük konuşmalarda ve işlerde kullanılan, çoğunca komik, küçültücü ya da yüceltici nitelikteki ad.
- 390 – **tanrıdoğum** [Alm. *Theogonie*] [Fr. *théogonie*] [İng. *theogony*]: İkel efsanelerin, tanrıların kökenini, yaratılışını, ortaya çıkışını konu edinen ve açıklamaya çalışan bölümü.
- 391 – **tapa**: Polinezya adalarında, incir, dut, akkavak vb. ağaç kabuklarının yumuşatılması, dövülmesi, üst üste ya da yan yana yapıştirilmesi elde edilen, üzerleri türlü desenlerle bezenmiş kumaş.
- 392 – **tapıncakçılık** [Alm. *Fetischismus*] [Fr. *fétichisme*] [İng. *fetichism*] [es. t. *fetişizm*]: İçerisinde büyüsel bir güç olduğuna ya da belli bir cinin eğleştiğine inanılan taş, boynuz, pençe, post, deri, bez parçası vb. nesnelere yarar umma; onlara korkuyla karışık dinsel ve büyüsel saygı duyma.
- 393 – **tapınma** [Alm. *Kult*] [Fr. *culte*] [İng. *cult*] [es. t. *ibadet*]: Birey ya da topluluklarca, tanrılara, yüce varlıklara, atalara, ölümlere, efsane kahramanlarına; kutsal olarak nitelenen hayvan ve bitkilere; güneş, ay, yıldız, su, ateş, taş vb. doğal öğelere karşı inanç ve bağlılık göstermek üzere yapılan davranışların topu.
- 394 – **tapioka**: Maniok denilen zehirli bitkinin köklerinden elde edilen kaba un. a. bkz. **maniok**, **tipiti**.
- 395 – **tarihsel yöntem** [Alm. *diachronische Methode*] [Fr. *méthode diachro-*

- nique*] [İng. *diachronic method*] [es. t. *tarihi metod*]: Kültürü, tarihsel gelişimi içinde, yazılı belgelere dayanarak izleyen ve inceleyen yaklaşım yolu.
- 396 – **tarla açma** [Alm. *Rodungsfeld*] [Fr. *défrichement*] [İng. *slash and burn*]: İlkel ekonomide ormanın ya da ağaçlık bir yerin ağaçlarını kestikten sonra köklerini yakarak ve temizleyerek orasını ekilir duruma getirme işlemi.
- 397 – **taro**: Avustralya, Asya ve Afrika tropikal bölgesinde yetiştirilen ve yerlilerin beslenmesinde önemli payı olan yumru köklü, iri yapraklı bir bitki.
- 398 – **tavsiri etnoloji** bkz. **betimsel budunbilim**.
- 399 – **taşgömüt** [Alm., Fr., İng. *Dolmen*] [es. t. *dolmen*]: Dört beş dikleme taşın üzerine konan bir iki taş kapaktan oluşan ve taştan bir masa görünümünde olan gömüt.
- 400 – **tatuaj** bkz. **dövmecilik**.
- 401 – **tekeş evlilik** [Alm. *Einehe, Monogamie*] [Fr. *monogamie*] [İng. *monogamy*] [es. t. *monogami*]: Bir erkeğin tek bir kadınla kurduğu en yaygın evlilik biçimi.
- 402 – **teknik bilgi** [Alm., Fr. *Technologie*] [İng. *technology*] [es. t. *teknoloji*]: İnsanın günlük hayatında kullanacağı araç ve gereçleri yapmak için gerekli olan hammaddeyi elde etme ve işleme; bunlarla ilgili bilgi ve beceri.
- 403 – **tektanrıcılık** [Alm. *Monotheismus*] [Fr. *monothéisme*] [İng. *monotheism*] [es. t. *monoteizm*]: Dünyayı yaratan ve yöneten tek bir tanrıya inanma ve tapınma (İlkellerdeki tek tanrı inancıyla yüksek dinlerdeki tek tanrı inancı farklıdır. Din budunbilimi tek tanrı terimi yerine yüce varlık terimini yeğlemektedir). a. bkz. **yüce varlık**.
- 404 – **temel düşüncesi** [Alm. *Elementargedanke*] [Fr. *pensée élémentaire*] [İng. *elementary idea*]: Alman budunbilimcisi A. Bastian'ın (1826-1905) "insanların asal ruhsal ve düşünsel yapılarının benzer olmaları nedeniyle temelde de benzer biçimde düşündükleri"ni ileri sürdüğü görüşü. a. bkz. **halk düşüncesi**.
- 405 – **tiki**: Polinezya takımadalarında, en çok da Markiz adalarında tanrılaştırılmış atalara tapınma sırasında kullanılan; ağaçtan, taştan ya da kemikten yapılmış yontuların genel adı.

[406-415] tinsel kültür

- 406 – **tinsel kültür** [Alm. *geistige Kultur*] [Fr. *culture spirituelle*] [İng. *non-material culture*] [es. t. *manevi kültür*]: Bir kültürdeki değerlerin, inançların, dinsel, büyüsel, gizemsel törenlerin, efsanelerin, geleneklerin, törelerin, bilgilerin, becerilerin, kuralların vb. tümü.
- 407 – **tipiti**: Güney Amerika'da zehirli bitki Maniok'un zehirini almak için kullanılan; dallardan örülme, kırbayı andıran silindir biçimindeki aygıt.
- 408 – **tomohawk** bkz. **yerli baltası**.
- 409 – **toplayıcılık** [Alm. *Sammeln*] [Fr. *cueillette*] [İng. *gathering*]: Yabani meyveleri, ot tohumlarını, kökleri, yumru köklü bitkileri, küçük hayvanları, deniz kabuklarını, böcekleri, yabani balları, ağaçların öz sularını vb. toplamaya dayanan; genellikle avcılıkla birlikte yapılan, fakat avcılıktan daha basit bir tekniği gerektiren, insanlığın en eski besin elde etme yolu.
- 410 – **toplumsal insanbilim** [Alm. *Sozialanthropologie*] [Fr. *anthropologie sociale*] [İng. *social anthropology*] [es. t. *sosyal antropoloji*]: Toplumsal yapıya ağırlık veren; toplumsal kurumların, örgütlerin, davranışların karşılaştırmalı araştırmalarını yapan, özellikle İngiltere'de gelişmiş olan insanbilimsel dal.
- 411 – **toplumsal örgüt** [Alm. *soziale Organization*] [Fr. *organisation sociale*] [İng. *social organization*] [es. t. *içtimai teşkilât, sosyal organizasyon*]: Temelinde belirli ve karşılıklı birtakım görevlerin yattığı toplumsal ilişkilerin ve etkinliklerin kurumuşmuş düzeni.
- 412 – **toplumsal yapı** [Alm. *soziale Struktur*] [Fr. *structure sociale*] [İng. *social structure*] [es. t. *içtimai yapı, sosyal strüktür*]: Bir topluluk içerisindeki çeşitli toplumsal gereksemeleri ve ilişkileri yoluna koyan; bu ilişkilere göre kurulan temel düzen, yapı.
- 413 – **top oyunu** [Alm. *Ballspiel*] [Fr. *jeu de la balle*] [İng. *ball game*]: Eski Meksika yerlilerinin dikkdörtgen biçimindeki özel alanlarda, topa elle dokunmadan dinsel amaçla oynadıkları oyun.
- 414 – **toprak yeme** [Alm. *Erdeessen, Geophagie*] [Fr. *géophagie*] [İng. *geophagy*] [es. t. *jeofaji*]: Yemin sırasında, çoğalma ve üremeye ilgili kutsal törenlerde, sayrılıkların sağaltılmasında büyüsel amaçlarla; gebelikte, bedende eksikliği duyulan madensel besinleri karşılamak; kıtlık sırasında karın doyurmak için toprak yeme.
- 415 – **totem**: Bir insan topluluğunun ya da tek bir kişinin gizemsel ve büyüsel duygularla bağlı bulunduğu hayvan, bitki, doğasal olay ya da cansız bir nesne. a. bkz. **totemcilik**.

- 416 – **totemcilik** [Alm. *Totemismus*] [Fr. *totémisme*] [İng. *totemism*] [es. t. *totemizm*]: Bir klanın, bir insan topluluğunun ya da tek bir kişinin aynı atadan geldiğine inandığı bir hayvana, bir bitkiye, bir nesneye ya da seyrek olarak bir doğa olayına (alkım, fırtına, şimşek vb.) gizemsel, büyüsel ve akrabalı duygularla bağlanması; bu bağlanıştan doğan görevler, yasaklar ve kuttörenler. Çok yönlü ve karışık olan totemcilik başlıca üç biçimde görülür: Bireysel totemcilik, klan totemciliği, cinse bağlı totemcilik.
- 417 – **totem direği** [Alm. *Totempfahl*] [Fr. *poutre totémique*] [İng. *totem pole*]: En çok Kuzeybatı Amerika kıyılarında yaşayan yerlilerle Okyanusya adalarında rastlanılan; üzerlerine söz konusu klanın atalarıyla ilgili efsanelerin, hayvan ve insan resimlerinin oyulduğu; bunların üst üste yerleştirilmesiyle boylarının uzatıldığı büyük direkler.
- 418 – **töre** [Alm. *Sitte*] [Fr. *moeurs*] [İng. *morals*] [es. t. *örf*]: Toplumuna göre, yasa ve aktöre yerine geçebilen, ama gerçekte yasa olmayan davranış kalıbı.
- 419 – **tören** [Alm. *Zeremonie*] [Fr. *cérémonie*] [İng. *ceremony*] [es. t. *merasim*]: Birçok kuttörenin herhangi bir nedenle bir araya gelmesi sonucu kurallara uygun bir biçimde dinsel ya da toplumsal amaçlar için düzenlenen toplantı.
- 420 – **tribü** [Alm. *Stamm*] [Fr. *tribu*] [İng. *tribe*] [es. t. *aşiret*]: Aynı dili konuşan, aynı kurumlara, geleneklere, göreneklere sahip, ortak bir yerleşme alanı olan ve ortak bir kökten gelen birkaç jens'in özerk bir toprak üzerinde oluşturdukları budunsal birlik.
- 421 – **tuz** [Alm. *Salz*] [Fr. *sel*] [İng. *salt*]: Niteliklerinden dolayı hemen bütün halkların boş inançlarında ve büyüsel işlemlerinde önemli rol oynayan maden.
- 422 – **tütsüleme** [Alm. *Räucherung*] [Fr. *propitiation*] [İng. *burning incense*] [es. t. *buhur yakma*]: Birini kötülüklerden arıtma, büyüden kurtarma ya da kimi sayrılıklardan sağaltma amacıyla içinde etkili güç bulunduğu inanılan otları, yaprakları ateş üzerine atarak yakma, duman çıkarma.
- 423 – **tüy bezeme** [Alm. *Federschmuck*] [Fr. *ornement en plume*] [İng. *feather ornament*]: Çeşitli renk ve biçimdeki kuş tüyleriyle giysiyi, yakayı, başı, alını, kolları, araç gereçleri vb. bezeme.
- 424 – **tüy manto** [Alm. *Federmantel*] [Fr. *pèlerine en plume*] [İng. *feather pèlerine*]: Tapa adı verilen kumaşların küçük deliklerine renkli kuş tüyleri düğümlenerek yapılan; başkanlar ve din adamlarınca tören giysisi olarak kullanılan, en çok da Havai adasıyla Güney Amerika'da kullanılan manto.

U

- 425 – **uğurluk** [Alm. *Talisman*] [Fr. *porte-bonheur*] [İng. *talisman*]: Üzerinde taşıyana uğur ve iyilik getirdiğine inanılan ve bu özelliğinin daha önce denenmiş olduğu ileri sürülen nesne.
- 426 – **uli törenleri**: Yeni İrlanda adasında aylarca süren ve Uli yontularının önemli bir yer tuttuğu kutsal törenler.
- 427 – **uli yontusu**: Yeni İrlanda adasının iç bölgelerinde görülen, atalardan çok başkanları ve kahramanları canlandıran; göğüslerin ve cinsel organların alabildiğine belirtilerek erkek gücünü simgeleyen ve Uli törenlerinde kullanılan ağaçtan yapılmış yontu.
- 428 – **umiak**: Eskimoların daha çok kadınlarca yük taşımak ve yolculuk yapmak için kullandıkları ve deri kayak tekniğiyle yapılan, boyu dokuz eni bir buçuk metre olan kayıklarının adı.
- 429 – **uygulamalı budunbilim** [Alm. *angewandte Völkerkunde*] [Fr. *ethnologie appliquée*] [İng. *applied ethnology*] [es. t. *tatbiki etnoloji*]: Asıl önemi ve uygulaması İkinci Dünya savaşıdan sonra anlaşılan, en çok da eğitim, yönetim, askerlik, sanayi, ticaret vb. alanlarında uygulanan budunbilim.
- 430 – **uyuma** [Alm. *Anpassung, Adaptation*] [Fr., İng. *adaptation*] [es. t. *intibak*]: Canlıların korunmak için örgenlerinde, işlevlerinde ve davranış biçimlerinde değişiklikler yaparak içinde buldukları doğal koşullara uymaları.
- 431 – **uzaklaştırıcı büyü** [Alm. *Abwehrzauber*] [Fr. *magie repoussante*] [İng. *defensive magic*] [es. t. *defedici sihir*]: Büyüsel söz, ilenç, ya da işlemle; muska, nazarlık, tapıncak vb. büyüsel özlü yapay nesnelere sayrılığı, nazarı, cin çarpmasını, kötülüğü, yıkımı, uzaklaştırmayı, engellemeyi ya da saptırmayı amaçlayan büyü türü.
- 432 – **uzunev** [Alm. *Langhaus*] [Fr. *long habitat*] [İng. *long house*]: Irakuaların, içinde çok sayıda ailenin oturduğu, uzunlukları kimi zaman elli metreyi bulan, doğu ve batı diye iki ana bölüme ayrılan evleri.

Ü

- 433 – **üç basamak kuramı** [Alm. *dreistufentheorie*] [İng. *three stage theories*] [es. t. *üç basamak nazariyesi*]: Tarih boyunca kültürlerin gelişme durumunu üç basamakta açıklamaya çalışan kuram. Başlıcaları: Vahşilik, barbarlık ve uygarlık (L. Morgan); avcılık, çobanlık ve çiftçilik (ekonomist Smith); tanrıbilimsel, fizikötesi ve olumlu dönem (A. Comte); özgür ilişki, çokeş evlilik ve tekeş evlilik dönemi (J. Bachofen).

V

- 434 – **vakonda**: Siyularda (Kuzey Amerika yerlilerinden) alışılmışın dışındaki işleri ve olayları oluşturan, her yerde bulunan, gözle görünmez, gizem dolu gücün adı.
- 435 – **viniltılı tahta** [Alm. *Schwirholz*] [İng. *bull-roarer*]: Özellikle Avustralya yerlileri tarafından dinsel ve büyüsel amaçlarla kullanılan; delikli ucuna takılı ipten tutup hızla çevrildiğinde viniltılı ses çıkaran uzun, düz tahta.
- 436 – **Viyana okulu** [Alm. *Wiener Schule*] [Fr. *école de Vienne*] [İng. *Vienna school*] [es. t. *Viyana mektebi*]: Kültür tarihi okulunun W. Schmidt (1868–1954) ve W. Koppers (1886–1961) öncülüğündeki kolu. a. bkz. **kültür tarihi okulu**.

Y

- 437 – **yadacı**: Yada taşıyla yağmur ve kar yağdırdığına, yel estirdiğine inanılan büyücü. a. bkz. **yada taşı**.
- 438 – **yada taşı**: Eski Türk budunlarının, yağmur ve kar yağdırdığına, yel estirdiğine inandıkları kutsal ve büyüsel taş. a. bkz. **yağmur taşı**.
- 439 – **yağbirikim** [Alm. *Fettsteiss*] [Fr. *steatopygie*] [İng. *steatopygia*] [es. t. *steatopiji*]: Daha çok Buşman, Hotanto ve Zulu kadınlarında görülen, kalçaların arkada yağ toplaması sonucu belin içbükey bir durum alışıyle ilgili gövdesel özellik.
- 440 – **yağmür büyüsü** [Alm. *Regenzauber*] [Fr. *magie de pluie*] [es. t. *yağmur sihri*]: Daha çok benzetmeli büyü ilkesine uygun işlemlerle (çocukları ıslatmak, sulara taş atmak, yağmuru canlandıran hareketler yapmak) yüce varlıklar üzerinde etkileyici gücü olduğuna inanılan dua, kurban, adak vb. aracılığıyla yağmur yağdırmaya yönelik büyü türü. a. bkz. **yağmurcu**, **yağmur duası**, **yağmur taşı**, **yada taşı**.
- 441 – **yağmurcu** [Alm. *Regenmacher*, *Regenzauberer*] [İng. *rainmaker*]: Dinsel, büyüsel ve gizemsel yollarla yağmur yağdırma işini bilen, yöneten kimse; büyücü.
- 442 – **yağmur duası** [Alm. *Regengebete*, *Regenbitte*] [Fr. *prière de pluie*]: Kuraklık sırasında yağmur yağdırması için yüce varlıklara, atalara, kutsal kişilere yönelik, onları acımaya getirecek ve yumuşatacak nitelikteki yakarış, dua.
- 443 – **yağmur kuşağı** bkz. **alkım**.
- 444 – **yağmur kuşu** [Alm. *Regenvogel*] [Fr. *pluvier*] [İng. *plouer*]: Ötüsüyle yağmuru, kötü havayı ya da ölümü getireceğine inanılan kuş.
- 445 – **yağmur taşı**: Yağmur yağdırmak için yapılan dinsel ve büyüsel işlemlerde kullanılmak üzere toplanmış ve üzerlerine dualar, kutsal sözler okunmuş olan taşlar. a. bkz. **yada taşı**.

[446-455] yak

- 446 – **yak**: Yabanıl olanı bugün Tibet, Pamir ve Karakurum'un yüksek yay-larında yaşayan; evcili, göçebe hayatı süren Tibetliler, Türkler ve Moğollar tarafından kullanılan, ekonomik değeri yüksek, uzun tüylü bir sığır türü (Yak'a "Çin mandası" da denmektedir).
- 447 – **yakarak tarla açma** bkz. **tarla açma**.
- 448 – **yakınlararası cinsel ilişki** [Alm. *Blutschande, Inzest*] [Fr., *inceste*] [İng. *incest*] [es. t. *fücur*]: Dar anlamda aile üyeleri, geniş anlamda yakın kandaş ya da hısım akrabalar arasındaki doğru bulunmayan cinsel ilişki ya da evlilik.
- 449 – **yakınlararası cinsel ilişki yasağı** [Alm. *Verbot der Blutschande*] [Fr. *tabou de l'inceste*] [İng. *prohibition of incest*] [es. t. *fücur yasağı*]: Dar anlamda bacı kardeş, geniş anlamda kandaş ya da hısım akraba arasındaki cinsel ilişki ve evlenme yasağı.
- 450 – **yam**: Okyanusya adalarında, Endonezya'da, Çin'de, Afrika'da, Güney ve Kuzey Amerika'da yetiştirilen yumru köklü, patatese benzer bitki (Yerlilerin beslenmesinde önemli bir yeri olan yam, evcilleştirilmiştir).
- 451 – **yama işleme** [Alm. *Applikation*] [Fr., İng. *application*] [es. t. *aplikasyon*]: Kumaşı, deriyi vb. üzerlerine renkli kumaş parçaları ya da başka bezeyici gereçleri yapıştırma, ekleme, dikme yoluyla yamayarak bezeme.
- 452 – **yamyamlık** [Alm. *Kannibalismus*] [Fr. *cannibalisme*] [İng. *cannibalism*] [es. t. *kanibalizm*]: Açlık ve besin yokluğu nedeninden daha çok büyüsel ve kuttörenselleşen amaçlarla insan eti yeme. a. bkz. **akraba yamyamlığı, ölü yeme**.
- 453 – **yarayla bezenim** [Alm. *Schmucknarben*]: Deriyi sivri uçlu araçlarla yırtıp açarak, açılan yerlere kül, balçık ve odun kömürü sürüp yaraları iyice belirterek gövdeyi yara iziyle süsleme, bezeme.
- 454 – **yarı göçebelik** [Alm. *Halbnomadismus*] [Fr., İng. *transhumance*]: Ekonominin sığırcılık, çiftçilik üzerine temellendiği, göç süresi ve göç yollarının daha kısa olduğu, göçebelikle yerleşik yaşam arasındaki yaşama biçimi.
- 455 – **yarım** [Alm. *Halb*] [Fr. *moitié*] [İng. *moiety*] [es. t. *nısıf*]: Tribüyü oluşturan iki yarım fratriden biri. Her yarım kendi arasında birkaç klana ayrılır. Yarımlar törenlerde, düşüncelerde ve simgelerde zıtlık gösterirler. a. bkz. **ikili düzen**.

- 456 - **yaslık** [Alm. *Trauertracht*] [Fr. *habits de deuil*] [İng. *mourning clothing*] [es. t. *matem elbisesi*]: Kişinin yaslı olduğunu belli eden, kimi toplumlarda değişik renkli olmakla beraber, genellikle kara renkli giysi, örtü.
- 457 - **yastan çıkarma**: Yas süresini tamamlayan kimseyi üyesi bulunduğu toplumun bu konudaki geleneksel kurallarına uygun işlemlerden geçirerek günlük durumuna sokma.
- 458 - **yas tutma** [Alm. *Trauertragen*] [Fr. *porter le deuil*] [İng. *mourning*]: Ölenin ardından yanma, yakılma, üzülmeye; belirli bir süre geleneklerin gerektirdiği şeyleri yapma; toplumuna, topluluğuna göre değişen geleneksel kuralları, kaçınmaları yerine getirme.
- 459 - **yaşam ağacı** [Alm. *Lebensbaum*] [Fr. *arbre de vie*] [İng. *tree of life*] [es. t. *hayat ağacı*]: Yaşamın yenilenmesini, ölümsüzlüğü ve verimliliği simgeleyen; insanla yaşamı arasındaki ilişkiyi gösteren efsane ağacı.
a. bkz. **dünya ağacı**.
- 460 - **yaşlılar yönetimi** [Alm. *Alternherrschaft, Gerontokratie*] [Fr. *girontocratie*] [İng. *gerontocracy*] [es. t. *ihtiyarlar idaresi*]: Toplumsal yaşamı ilgilendiren çeşitli sorunların yaşlı ve güngörmüş erkekler tarafından bir çözüme bağlanması; işlerin, bu erkeklerin oluşturduğu kurullarla yürütülmesi.
- 461 - **yaş sınıfı** [Alm. *Alterklasse*] [Fr. *classe d'âge*] [İng. *age class*]: Bir köyün, bir klanın ya da başka bir topluluğun üyelerinin yaşlarına göre oluşturdukları sınıflar.
- 462 - **yayılma** [Alm. *geographische Ausbreitung, Diffusion*] [Fr., İng. *diffusion*] [es. t. *difüzyon*]: Kültür öğelerinin ya da kültür karmaşalarının coğrafya bakımından yer değiştirerek bir toplumdan başka bir topluma yayılması süreci.
- 463 - **yayılmacılık** [Alm. *Diffusionismus*] [Fr. *diffusionisme*] [İng. *diffusionism*] [es. t. *difüzyonizm*]: Yüksek kültürlerin ve uygarlıkların bir ana kaynaktan göçler ve yayılmalar sonucu oluştuğunu ileri süren görüş; bu görüş çevresinde toplanan kimselerin bağlı bulunduğu okul.
- 464 - **yazıyı bilmeyen halklar** bkz. **ilkel halklar**.
- 465 - **yelkırın** [Alm. *Windschirm*] [Fr. *paravent*] [İng. *windbreak*] [es. t. *rüzgârlık*]: Çabucak kurulabilen, yapılabilen, içindekini yelden, güneşten ve her türlü kötü havadan koruyan tek yanlı ilkel barınak.
- 466 - **yer adı** [Alm. *Ortsname*] [Fr. *nom de lieu*] [İng. *place name*]: İçinde bulunan coğrafya öğelerine, halka, sanat yapılarına göre bir yere verilen ad.

[467-475] yerli

- 467 – yerli [Alm. *Eingeborener*] [Fr. *indigène*] [İng. *aborigin*]: İlkel diye nitelenen halkların ve toplulukların üyeleri.
- 468 – yerli baltası [Alm., Fr., İng. *Tomahawk*]: Kuzey Amerika yerlilerinin kültürlerinde önemli bir yer tutan; silâh, araç, ağızlık ve savaş simgesi olarak kullanılan balta.
- 469 – yılan [Alm. *Schlange*] [Fr. *serpent*] [İng. *snake*]: Totem, tapıncak, koruyucu yaratık olarak ilkelerin dinsel yaşamında gizemsel ve büyüsel bir nitelik taşıyan; dünyanın ve insanın yaratılışıyla ilgili efsanelerde önemli bir öge olarak kullanılan sürüngen hayvan.
- 470 – yılan dansı [Alm. *Schlangentanz*] [Fr. *danse du serpent*] [İng. *snake dance*]: Kuzey Amerika'da yaşayan Hopilerde büyücülerin büyüsel yeteneklerini göstermek için ağızlarına canlı yılanları alarak yaptıkları dans.
- 471 – yıldızbilim [Alm., Fr. *Astrologie*] [İng. *astrology*]: Budunbilimsel anlamda yıldızlardan insanların geleceğini okuma, yorumlama ve sonuçlar çıkarma; bir tür falcılık.
- 472 – yağ bkz. ölü yemeği.
- 473 – yurt [Alm. *Jurte, Hauszelt*]: Orta Asya'da göçebe yaşamı süren toplumların keçeden yapılmış çadırları.
- 474 – yüce varlık [Alm. *höchstes Wesen*] [Fr. *être suprême*] [İng. *supreme being*]: Bütün yaratıklardan üstün, dünyanın yaratıcısı, ölümsüz, başlangıçtan beri var olan, gücü sınırsız, kişisel niteliklere sahip, iyiliklerle dolu olduğu var sayılan, ama cezalarından da korkulan, törelerin yaratıcısı yüksek bir tanrı, yüce bir varlık.
- 475 – yürek yüz üslubu [Alm. *herzformiges Gesicht*] [Fr. *visage en forme de coeur*] [İng. *heart-shaped face*]: Zenci yontuculuğunun görüldüğü yerlerde, yontuların ve maskelerin yüzlerine yürek biçimi veren ortak üslup özelliği.

Z

476 - zenci ırkı [Alm. *Negrıde*] [Fr. *race n groıde*] [Ing. *negroid race*]: Batı, doğu, güneydoğu ve Orta Afrika'ya yayılmış bulunan; koyu renk deri, sık, siyah, kıvrıkcık sa, çok az kıllı gövde, uzun ve dar baş, uzun ve çıkık kemikli yüz, geniş ve kısa burun, kalın dudak, dar kalça ve geniş omuz gibi özelliklerle ıralanan ırk. bkz. **Bantu alt-ırkı**, **Nilot alt-ırkı**, **Sudan alt-ırkı**.

BAŞLICA KAYNAKLAR

- ACIPAYAMLI, O.: "Etnolojinin Çeşitli Konuları İle İlgili Bazı Ana Kitaplar", *Antropoloji Dergisi*, Ankara 1963.
- ADAM, L., TRIMBORN, H.: *Lehrbuch der Völkerkunde*, Stuttgart 1958.
- AĞAKAY, M.A.: *Türkçe Sözlük*, 5. Baskı, Ankara 1969.
- BEALS, R.L., HOIJER, H.: *An Introduction to Anthropology*, 3 rd. Edition, New York 1965.
- BERNSDORF, W.: *Wörterbuch der Soziologie*, Stuttgart 1968.
- BORATAY, Ç.: "İlkel Topumlarda Besin Elde Etme Faaliyetleri", *Antropoloji Dergisi*, Ankara 1963.
- DITTMER, K.: *Allgemeine Völkerkunde*, Braunschweig 1954.
- DREWER, J., FRÖHLICH, W.D.: *Wörterbuch zur Psychologie*, München 1969.
- EBERHARD, W.: "Bugünkü Avrupa'da Etnolojinin Esas Cereyanları", *DTCF Dergisi*, Ankara 1948.
- FRASER, D.: *Die Kunst der Naturvölker*, Stuttgart 1962.
- CALVIN, W.: *İnsan ve Dünyası*, İstanbul 1972 (Çev. E. Onur).
- GÜVENÇ, B.: *Kültür Kuramında Bütüncülük Sorunu Üzerine Bir Deneme*, Ankara 1970.
- GÜVENÇ, B.: *İnsan ve Kültür*, Ankara 1972.
- HANÇERLİOĞLU, O.: *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 1967.
- HERMANN, F.: *Symbolik in den Religionen der Naturvölker*, Stuttgart 1961.
- HEBERER, G., KURTH, G., SCHWIDETZKY-ROESING, I.: *Anthropologie*, Frankfurt a. M. 1959.
- HIRSCHBERG, W.: *Wörterbuch der Völkerkunde*, Stuttgart 1965.
- HOEBEL, E.A.: *Man in the Primitive World*, New York 1955.
- HULTKRANTZ, A.: *General Ethnological Concepts*. Volume I, Copenhagen 1960.
- JACOBS, M., STERN, B. J.: *General Anthropology*, New York 1963.

- JESKE, E.: *Wörterbuch zur Erblehre und Erbpflege*, Berlin 1934.
- KANSU, Ş. A.: "Kültür Teorileri Hakkında (Süreklî Makale)", *Ülkü dergisi*, Ankara 1939.
- MAUDIT, J.A.: *Manuel d'Ethnographie*, Paris 1960.
- MÜHLMANN, W.E.: *Rassen, Ethnien, Kulturen*, Neuwied-Berlin 1964.
- MÜHLMANN, W.E.: *Kulturanthropologie*, Köln-Berlin 1966.
- NÖLLE, W.: *Völkerkundliches Lexikon*, München 1959.
- NÖLLE, W.: *Wörterbuch der Religionen*, München 1960.
- ÖRNEK, S.V.: "İlkelerde Dinsel Temel Kavramlara Genel Bir Bakış", *DTCF Dergisi*, Ankara 1962.
- ÖRNEK, S.V.: "Etnolojinin Tarihçesi, Başlıca Ekolleri, Görevleri", *Antropoloji Dergisi*, Ankara 1967-1968.
- ÖRNEK, S.V.: *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul 1971.
- ÖRNEK, S.V.: *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara 1971.
- ÖZÖN, M.N.: *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, 2. Baskı, İstanbul 1959.
- POINIER, J.: *Ethnologie Générale*, Paris 1968.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, A.: *Öz Türkçe Sözlük*, 2. Baskı, Ankara 1971.
- SCHMITZ, C.A.: *Kultur*, Frankfurt a M. 1963.
- SCHMITZ, C.A.: *Religionsethnologie*, Frankfurt a M. 1964.
- SCHMITZ, C.A.: *Historische Völkerkunde*, Frankfurt a. M. 1967.
- TISCHNER, H.: *Völkerkunde*, Frankfurt 1959.
- TURHAN, M.: *Kültür Değişmeleri*, İstanbul 1951.
- ÜLKEN, H.Z.: *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul 1969.
- WALLOIS, H-V.V.: *İnsan Irkları*, Ankara 1965 (Çev. S. Tunakan).
- WINICK, Ch.: *Dictionary of Anthropology*, New York 1956.

ALMANCA DİZİN

	A	Astrologie	471
Aberglaube	70	Asyl	372
Abwehrzauber	431	Auge	178
Ackerbau	91	Äthiopid	182
Adaptation	430	ätiologische Mythen	1
Adaption	149	Aussenheirat	109
Adler	247	avunculokal	103
Ahnenfigur	36	Avunkulat	102
Ahnenkult	35		
akkulturation	292	B	
aktive Magie	145	Bärenkult	42
albenismus	86	Ballspiel	413
alpine Rasse	16	Baumkult	5
alter ego	345	Bedecken	343
Alternsherrschaft	460	Behausung	265
Altersklasse	461	Beschneidung	381
Amitalokal	184	beschreibende Völkerkunde	62
Amulett	321, 323	Bindezauber	50
andere Welt	344	Binnenheirat	205
angewandte Völkerkunde	429	Blut	236
Animalismus	191	Blutrache	237
Animatismus	81	Blutbruderschaft	239
Animismus	79	Blutschande	448
Anpassung	430	böser Blick	322
Anthropogeographie	220	Bootbund	250
Anthropogonie	221	Brauch	14, 172
Anthropologie	219	Brautpreis	57
Anthropomorphismus	218	Bruderschaft	243
Applikation	451		
Arbeitsteilung	222	D	
Assimilation	348	Darwinismus	101
		Demographie	332

Dendrochronologie	6	Fettsteiss	439
diachronische Methode	401	Form-oder Qualitätskriterium	64
Dienstheirat	223	Frauenhaus	228
Diffusion	462	Frauenmaske	229
Diffusionismus	463	Frauentasche	245
dinarische Rasse	113	Friedenspfeife	55
Dolmen	399	Funktionalismus	177
Dreistufentheorie	433		
Dualsystem	209	G	
Dukdukbund	124	Gebet	122
Dynamismus	180	Geheimbund	169
		geistige Kultur	406
E		Gelöbnis	3
Einehe	401	Gelübde	3
Eingeborener	467	Gens	224
Eisen	104	Geomantie	365
Ekstase	142	Geophagie	414
Elementargedanke	404	geographische Ausbreitung	462
Endogamie	205	Gerontokratie	460
Endokannibalismus	11	Geschlechtstotemismus	85
Enkulturation	284	Geschwesterheirat	48
Erdeessen	414	Geste	226
Ergologie	138	Gewährsmann	254
Erziehung	131	Gewohnheit	172
ethnische Einheit	75	Giessen von Blei	269
Ethnographie	62	grosse Familie	78
Ethnolog	74		
Ethnologie	72	H	
Ethnozentrismus	186	Häterismus	347
Europide	63	Halb	455
Evolutionismus	151	Halbnomadismus	454
Exogamie	109	Hauszelt	473
		Heidelbergmensch	192
F		heiliges Wasser	272
Familie	7	heilige Zahl	271
Fasten	335	herzförmiges Gesicht	475
Federmantel	424	Hirtentum	92
Federschmuck	423	homogene Gesellschaft	51
Fellboot	107	Homo sapiens	196
Feldforschung	12	Homosexualität	143
Fetischismus	392	Hottentottenfalte	197

Mongolide	369	Pekingmensch	352
mongoloische Rasse	369	Penisschnur	234
Monogamie	401	Penisfütéral	235
Monotheismus	403	Pfeife	204
Mutter-Kindfigure	28	Phalluskult	233
mutterherrschaft	20	Phratrie	158
mutterliche Linie	23	physische Anthropologie	155
Mutterrecht	22	pigmide Rasse	354
mystisches Zerstückeltwerden	311	politische Organization	374
Mythe	129	Poliandrie	95
Mythologie	130	Polygamie	93
		Polygnie	94
N		Polytheismus	96
Nachahmungsmagie	60	Präanimismus	80
Nachbarschaft	263	primitive Architektur	215
Name	2	primitive Kunst	216
Naturvölker	214	primitive Mentalität	212
Neandertalmensch	324	primitive Völker	214
Neckname	389	primitive Wirtschaft	213
Negride	241, 476	Promiskuität	347
Nekromantie	337		
Nekrophagie	340	Q	
Nomadismus	171	Quantitätskriterium	328
nordische Rasse	331		
		R	
O		Rabe	244
Onkelherrschaft	102	Radiocarbonmethode	364
Opfer	268	Räucherung	422
Orgie	84	Rasse	202
Ortsname	466	Rassel	252
Osteuropoid	118	Rassenkunde	203
		Regenbogen	15
Ö		Regengebet	442
Ökologie	89	Regenmacher	441
		Regenvogel	464
P		Regenzauber	440
Päderastie	143	regionale Ethnologie	71
Parallel Vettern-Basenheirat	266	Reifezeromonien	137
passive Magie	128	Reinigung	32
Patriarchat	45	Religionsethnologie	114
patriarchale Familie	46	Rit	273
patrilinial	48		
patrilokal	49		

Weltenbaum	126	Z	
Wiener Schule	436	Zahn deformation	116
Windschirm	465	Zauber	77
Witwe	123	Zeremonie	419

FRANSIZCA DİZİN

	A		
acculturation	292	autre monde	344
adaptation	430	avunculat	102
adoption	149	avunculocal	103
agriculture	91		
aigle	247	B	
aire culturelle	277	bander la tête	56
albenisme	86		
alliance par le sang	239	C	
alter-ego	345	cannibalisme	452
amitalocal	184	canot en cuir	107
amulette	321, 323	cérémonie	419
animalisme	191	chalumet	55
animatisme	81	chamanisme	385
animisme	79	changement culturel	283
anthropogonie	221	chasse	38
anthropologie	219	chasse aux tête	253
anthropologie culturelle	286	chasseurs et collecteurs	39
anthropologie physique	155	circoncision	381
anthropologie sociale	410	clan	260
anthropomorphisme	218	classe d'âge	461
application	451	complexe culturel	289
arbre de vie	459	configuration culturelle	288
arbre du mond	126	corbeau	244
arc-en-ciel	15	cosmogonie	150
architecture primitive	215	costume chamanique	387
art primitif	216	couler du plomb	269
assimilation	348	coutume	14
astrologie	471	couvade	141
asyl	3	couvrir	343
atlas d'ethnologie	73	crécelle	252
		critérium de la forme	64

	O			
oeil	178	purification		32
organisation politique	374	psychologie culturelle		287
organisation sociale	411		R	
orgie	84	race		202
ornement	384	race alpine		16
ornement en plume	423	race blanche		63
		race dinarique		113
		race éthiopienne		182
		race khoisan		194
		race méditerranéenne		9
		race mélano-indoue		310
		race mongoloïde		369
		race négroïde		376
		race noir		241
		race nordique		331
		race ouest-européenne		118
		race pygmoïde		354
		raciologie		203
		recherche sur place		12
		repas du mort		341
		retard culturel		285
		rite		273
		rite de passage		164
		rite de puberté		137
		routine		172
			S	
		sang		236
		sacrifice		268
		scalpe		58
		sel		421
		serpent		469
		sifflet		204
		sobriquet		389
		société de canot		250
		société des hommes		139
		société Douk-Douk		124
		société homogène		49
		société secrète		169
		société traditionnelle		166
		sororat		52
	P			
parallèles culturelles	291			
paravent	465			
patriarcat	43			
patrilinéaire	46			
patrilocal	47			
peau rouge	257			
peindre le corps	173			
peintures du caverne	298			
pèlerine en plume	424			
pensée élémentaire	404			
peuple	185			
peuple primitive	214			
phratrie	158			
phase culturelle	278			
plantes cultivées	279			
pli mongolique	313			
pluvier	444			
polyandrie	95			
polygamie	93			
polygynie	94			
polythéisme	96			
porte-bonheur	425			
porter le deuil	458			
poutre totemique	417			
préanimisme	80			
préhistoire	115			
prière	122			
prière de pluie	442			
prix d'achat de la femme	59			
processus culturel	294			
propitiation	422			

statuette d'âncestre	36	tomahawk	468
steatopygie	439	totémisme	416
structure sociale	412	totémisme de clan	261
sub-culture	17	totémisme de sexe	85
superorganique	342	totémisme individuel	65
superstition	70	tradition	165
surnom	389	trait culturel	293
symbiose	67	transhumance	454
systeme dualiste	209	tribu	420
T		U	
tablier d'Hotantot	198	union ethnique	75
tabou	388	usage	172
tabou de l'inceste	449		
tasche mongolique	314	V	
tambour chamanique	386		
tatouage	121	vendetta	237
technologie	402	veuve	123
théogonie	390	virginité	258
théorie de cycle culturel	282	visage enforme de coeur	475
théorie de l'émigration	175	voeu	3
théorie de milieu	90	voisinage	263

İNGİLİZCE DİZİN

A			
abode of the dead	337	ball game	413
aborigin	467	bear cult	42
age class	461	binding spell	50
active magic	145	black magic	240
acculturation	292	black race	241
adaptation	430	blood	236
adoptin	149	blood brotherhood	239
albinizm	86	blood vengeance	237
Alpine race	16	body painting	173
alter-ego	345	bride price	57
American Indians	18	brotherhood	243
amitalocal	184	brother-sister marriage	48
amulet	321, 323	bull-roarer	435
ancestor cult	35	burning incense	422
ancestral statue	36		
animalism	191	C	
animatism	81	cannibalism	452
animism	79	canoe society	250
anthropogeography	220	cave paintings	298
anthropogony	221	ceremony	419
anthropology	219	child marriage	61
anthropomorphism	218	circumcision	381
application	451	clan	260
applied ethnology	429	clan totemism	261
assimilation	348	clothing	168
astrology	471	colonial ethnology	378
asylum	372	conjugal family	275
atlases of ethnology	73	cosmogony	150
avunculate	102	couvade	141
avunculocal	103	covering	343

G		L	
gathering	409	levirate	251
gens	224	long house	432
geomancy	365	M	
geophagy	414	magic	77
gerontocracy	460	marriage by service	223
gest	226	mask	304
guide	254	mask of women	229
H		material culture	346
half-blood	256	matriarchate	20
head binding	56	matriarchal family	21
head hunting	253	matrilineal	23
heart-shaped face	475	matrilocal	24
Heidelberg man	192	mediterranean race	9
hetearism	347	megalith	25
holy water	272	Melano-Indo race	310
homo sapiens	196	metempsychosis	366
homosexuality	143	migration theory	175
homogeneous society	51	moity	455
Hottentot apron	198	Mongolian plica	313
house of men	140	Mongolian spot	314
house of women	228	Mongoloid race	369
hunters and gatherers	39	monogamy	401
hunting	38	monotheism	403
hunting magic	37	more	418
I		mother-child figure	28
idol	363	mother right	22
imitative magic	60	mourning	458
incest	448	mourning clothing	456
individual totemism	65	mutilation	174
infibulation	83	mystic fragmentation	311
institution	270	myth	129
integration	76	mythology	130
iron	102	N	
K		name	2
Khoisan race	194	Neandertal man	324
kin marriage	10	necromancy	337
knotting	125	necrophagy	340
kumiss, kumyss	255	Negroid race	176

sub-culture	17	tradition	165
sun dance	181	traditional society	166
superorganic	342	transhumance	454
superstition	70	tree cult	5
supreme being	474	tree of life	459
symbiosis	67	tree of world	126
sympathetic magic	66	tree-ring dating	6
synchronic method	144	tribe	420
T		W	
taboo	388	whistling	204
talisman	425	white magic	8
tattoo,	121	white race	63
tattooing	121	widow	124
technology	402	wife exchange	245
the next world	344	windbreak	465
theogony	390		
three stage theories	433	V	
tomahawk	468	Vienna School	436
tooth deformation	116	virginity	258
totem pole	417	vow	3
totemism	416		

fetişizm	392		
fizikî antropoloji	155		
foklor	187		
fonksiyonalizm	177		
fücur	448		
fücur yasağı	449		
		G	
geçiş ritleri	164		
geleneksel cemiyet	166		
gizli cemiyet	169		
		H	
Habeş ırkı	182		
hadım etme	83		
halkhekimliği	188		
halkkıyyat	187		
halk tababeti	188		
hamaylı	321		
hayat ağacı	459		
heterizm	347		
homoseksüellik	143		
Hotanto plisi	197		
		I	
ırkıyyat	203		
ibâdet	393		
içtimâî teşkilât	411		
içtimâî yapı	412		
idol	363		
ihtiyarlar idaresi	460		
ikili sistem	209		
intibak	430		
iptidâî ekonomi	213		
iptidâî halklar	214		
iptidâî mimarlık	215		
iptidâî sanat	216		
iptidâî zihniyet	212		
isim	2		
		J	
jeofaji	414		
		K	
		kafatası deformasyonu	230
		kan davası	237
		kanibalizm	452
		kantite kriteriyumu	328
		kara maji	240
		kesret-i ilâh	96
		kıyâniyât	150
		kozmogoni	150
		kuvad	141
		kültür dejenerasyonu	296
		kültürel antropoloji	286
		kültürel psikoloji	287
		kültürel roçar	285
		kültür kompleksi	289
		kültür nebatatı	279
		kültür paralelleri	291
		kültür sahası	277
		kültür tahavvülü	283
		kültür tarihi mektebi	295
		kültür unsuru	293
		kültür vetiresi	294
		L	
		lâkap	389
		M	
		maddî kültür	346
		maderşahi 'aile	21
		maderşahîlik	20
		manevî kültür	406
		megalit	25
		melce	372
		melez	256
		merasim	419
		mesken	265
		migrasyon teorisi	175
		mitoloji	130
		Moğol plisi	313
		monizm	35
		monogami	401
		monoteizm	403
		muhit nazariyesi	90

mukaddes sayı	271	sanat etnolojisi	368
mukaddes su	272	sempatik maji	66
mutilasyon	174	senkronik metot	144
müessese	270	sihir	77
müşebbihe	218	simbioz	67
mütecanis cemiyet	49	siyah ırk	241
		sosyal antropoloji	410
N		sosyal organizasyon	411
nekrofaji	340	sosyal strüktür	412
nekromanti	337	sömürge etnolojisi	378
nezir	3	steatopiji	439
nısıf	455	sulh ağızlığı	55
		süperorganik	342
Orji	84		
		Ş	
Ö		şaman hırkası	387
ölüler âlemi	338	şamanizm	385
ölüler ibadeti	339	şekil kıstası	64
örf	418	taaddüd-i zevcat	94
		taklit büyüü	60
P		tarihî metot	395
paralel yeğen evliliği	266	tasvirî etnoloji	62
pasif maji	128	tatbiki etnoloji	429
pederşahî aile	34, 44	tatnaj	121
pederşahîlik	43	tekâmüliye	151
penis ipi	234	teknoloji	402
penis kılıfı	235	tenasuh	366
poliandri	95	totemizm	416
poligami	93		
politeizm	96	Ü	
politik teşkilât	374	üç basamak nazariyesi	433
preanimizm	80		
prehistorya	115	V	
		vecde gelme	142
R		Viyana mektebi	436
rad-yokarbon metodu	364		
rehber	254	Y	
rüzgârlık	465	yağmur sihiri	440
		yas elbisesi	456
S			
saflaşma	32		
saha araştırması	12		



7 Lira